

DG 3183

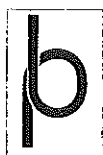
September 84

WERKGELEGENHEID, WERKLOOSHEID EN
MACRO-ECONOMISCHE MODELLEN :
DE BELGISCHE ERVARING

M. VANDEN BOER

(Een bijdrage tot de ILO-work-shop over dit onderwerp;
Genève, 19-21 september 1983)

PLANBUREAU.

De "Planning Papers" zijn een keuze van door het Planbureau opgestelde nota's. Zij worden bijgevolg op onregelmatige tijdstippen gepubliceerd en mogen worden overgenomen mits de bron wordt vermeld.

De nota's dragen de naam van de auteur. Inderdaad, de inhoud ervan stemt niet noodzakelijk overeen met het door het Planbureau officieel verdedigde standpunt.

I N H O U D S T A F E L .

Inleiding.

1. De evolutie van de werkelijke werkloosheid 1970-81/82.
2. Het demografische luik van het werkloosheidsvraagstuk.
3. Het economische luik van het werkloosheidsvraagstuk.
4. De budgettaire gevolgen van de werkloosheid 1970-81.
5. De economische modaliteiten van een beleid van arbeidsduurvermindering.
6. De Belgische ervaring van arbeidsduurvermindering door middel van model-simulaties.
7. Sectoriele werkgelegenheidsvooruitzichten 1982-90.

Inleiding.

Ten einde het werkloosheidsprobleem in België goed te begrijpen, evenals de verschillende oplossingen die gezocht worden om hieraan te voldoen, moet een goed inzicht in de omvang van de problematiek verkregen worden.

In de eerste paragrafe wordt de werkelijke omvang van de werkloosheid in België geschetst. De werkelijke cijfers wijken gevoelig af van de officieel gekende cijfers, omdat t.g.v. de crisis allerlei maatregelen werden genomen om de werkloosheidsvloed in te dijken. Een verhoud beeld is daardoor ontstaan. Allerlei correcties diende doorgevoerd om de werkelijke cijfers over de verschillende categorieën van de Belgische bevolking bloot te leggen.

Twee factoren liggen aan de grondslag van het huidige massale werkloosheidsprobleem. De economische crisis sloeg hard toe in België en van 1975 t.e.m. 1981 gingen 280.000- voltijdse banen verloren bij de inlandse bedrijven. Tegelijkertijd zette de demografische toevoer van jonge, afgestudeerde arbeidskrachten zich verder, waardoor in die periode zich ongeveer 850.000 afgestudeerde jongeren op de arbeidsmarkt aanboden, terwijl er slechts 550.000-werknemers de pensioenleeftijd bereikten, zodat netto de beroepsbevolking aanzwol met 300.000 eenheden, een stijging van 7,5 % t.o.v. het niveau in 1974.

In die periode van 7 jaar stijgt dus de werkloosheid met 580.000 eenheden, waardoor de werkloosheidsgraad t.o.v. de actieve bevolking stijgt van 4,4 % in 1974 tot 17,8 % in 1981. De economische weerslag hiervan op het overheidsbudget was dubbel. Ten eerste was er de directe kost die op 7 jaar steeg van 17 mrd in 1975 tot 157 mrd Bf. in 1981, bijna een vertienvoudiging. Vervolgens was er de indirecte weerslag op de overheidsrekening: berekeningen gebaseerd op zeer voorzichtige loonhypotheseën m.b.t. werkloze mannen en vrouwen (voor de mannen werd een loon van 80 % van het gemiddelde weerhouden, voor de vrouwen slechts 50 %) leren dat in 1981 120 mrd Bf 'voorzien' inkomsten niet naar de staatskas vloeiden.

De lopende overheidsrekening werd hierdoor zwaar deficitair, waardoor eigen financiële kosten gecreeerd werden, die de neerwaartse spiraal nog deden versnellen. Tegelijkertijd verloor België terrein op de buitenlandse afzetmarkten, waardoor tesamen met verhoogde energiefactuur de handelsbalans op zijn beurt deficitair werd. De samenvallende deficiets konden niet meer door de binnenlandse markten gefinancierd worden en een beroep op buitenlandse kapitaal financiering, met creatie van dito buitenlandse schuld, werd onvermijdelijk.

Het is tegen deze economische achtergrond dat de Belgische experimenter over arbeidsduurvermindering moeten gesitueerd worden. Het is duidelijk dat de economische situatie niet veel manoeuvreervrijheid toelaat, terwijl

de situatie op de arbeidsmarkt de sociale manoeuvre ruimte eveneens zeer beperkt maakt.

De theoretische modaliteiten van een beleid van individuele arbeidsduurvermindering ter opslorping van de werkloosheid moeten binnen de hogerbeschreven context geïnterpreteerd worden. De simulaties van eventuele arbeidsduurverminderingen moeten binnen dit kader hun modelhypothese formuleren, al dan niet expliciet. De bekomen resultaten zullen in eerste instantie door de uitgekozen hypothese bepaald worden, in tweede instantie door de constellatie van het model waarmee gesimuleerd worden.

Het is met deze bemerkingen in het achterhoofd dat de simulaties van arbeidsduurvermindering, gesimuleerd met de verschillende modellen van het Planbureau (met name SERENA en MARIBEL), moeten beoordeeld worden.

In de laatste paragrafe ten slotte wordt aan de hand van een gedetailleerd sectorieel model de voorwaarden onderzocht voor een terugkeer naar een situatie van full employment.

1. De evolutie van de werkelijke werkloosheid in België 1970-1981/82.

Het werkloosheidsprobleem stelt zich in alle scherpste voor de Belgische samenleving. De officiële cijfers terzake onderschatten het probleem omdat op een kunstmatige manier t.g.v. allerlei maatregelen de overheid erin geslaagd is de officiële werkloosheid onder het werkelijke niveau te drukken.

Tabel 1. De officiële evolutie van de Belgische bevolking volgens grote categorien

a. in absolute cijfers (duizendtallen)

	1970	1971	1972	1973	1974	1975
TOTAAL	9638	9673	9709	9738	9768	9795
A. NIET-ACTIEF	5819	5819	5841	5821	5792	5798
B. ACTIEF	3819	3853	3868	3918	3976	3997
1. WERKZAAM	3751	3787	3783	3828	3879	3819
A. BINNENLAND	3702	3739	3737	3783	3837	3784
1° ZELFSTANDIGEN	693	669	651	642	634	630
2° WERKNEMERS	3008	3070	3085	3141	3203	3154
-BEDRIJVEN	2393	2445	2444	2490	2545	2493
-OVERHEID	491	501	516	527	536	546
-GEZINNEN	124	123	126	123	122	115
B. BUITENLAND(SALDO)	49	48	46	45	42	35
2. WERKLOOS	68	66	85	90	97	178

	1976	1977	1978	1979	1980	1981
TOTAAL	9811	9822	9830	9837	9847	9852
A. NIET-ACTIEF	5780	5765	5744	5692	5686	5674
B. ACTIEF	4031	4057	4085	4145	4161	4179
1. WERKZAAM	3792	3783	3785	3829	3825	3745
A. BINNENLAND	3760	3753	3756	3801	3798	3719
1° ZELFSTANDIGEN	623	621	621	626	623	622
2° WERKNEMERS	3136	3132	3135	3175	3174	3097
-BEDRIJVEN	2467	2454	2430	2436	2428	2351
-OVERHEID	558	570	600	635	646	645
-GEZINNEN	111	108	105	105	101	101
B. BUITENLAND(SALDO)	32	31	30	28	27	26
2. WERKLOOS	239	274	300	316	336	433

In tabel 1 wordt de evolutie van de samenstelling van de Belgische bevolking gegeven, zoals weergegeven door de officiële cijfers.

De totale bevolking is opgedeeld in het actief versus het niet-actief gedeelte. De actieve bevolking bestaat uit een werkzame en een werkloze bevolking. De werkzame bevolking (= totale werkgelegenheid) wordt op zijn beurt opgesplitst naar de binnenlandse versus de buitenlandse

werkgelegenheid. De buitenlandse werkgelegenheid is het saldo van de uitgaande en binnenkomende grensarbeid. De binnenlandse werkgelegenheid bestaat uit de in het binnenland werkzame zelfstandigen resp. werknemers. De werknemers zijn vervolgens opgedeeld volgens hun tewerkstelling bij de drie binnenlandse agenten, de bedrijven, de overheid en de gezinnen.

Tabel 1. De officiële evolutie van de Belgische bevolking volgens grote categorieën

b. in structuurgegevens t.o.v. de totale bevolking

	1970	1971	1972	1973	1974	1975
TOTAAL	100	100	100	100	100	100
A. NIET-ACTIEF	60.4	60.2	60.2	59.8	59.3	59.2
B. ACTIEF	39.6	39.8	39.8	40.2	40.7	40.8
1. WERKZAAM	38.9	39.1	39	39.3	39.7	39
A. BINNENLAND	38.4	38.7	38.5	38.8	39.3	38.6
1° ZELFSTANDIGEN	7.2	6.9	6.7	6.6	6.5	6.4
2° WERKNEMERS	31.2	31.7	31.8	32.3	32.8	32.2
-BEDRIJVEN	24.8	25.3	25.2	25.6	26.1	25.5
-OVERHEID	5.1	5.2	5.3	5.4	5.5	5.6
-GEZINNEN	1.3	1.3	1.3	1.3	1.2	1.2
B. BUITENLAND (SALDO)	0.5	0.5	0.5	0.5	0.4	0.4
2. WERKLOOS	0.7	0.7	0.9	0.9	1	1.8

	1976	1977	1978	1979	1980	1981
TOTAAL	100	100	100	100	100	100
A. NIET-ACTIEF	58.9	58.7	58.4	57.9	57.7	57.6
B. ACTIEF	41.1	41.3	41.6	42.1	42.3	42.4
1. WERKZAAM	38.6	38.5	38.5	38.9	38.8	38
A. BINNENLAND	38.3	38.2	38.2	38.6	38.6	37.7
1° ZELFSTANDIGEN	6.4	6.3	6.3	6.4	6.3	6.3
2° WERKNEMERS	32	31.9	31.9	32.3	32.2	31.4
-BEDRIJVEN	25.1	25	24.7	24.8	24.7	23.9
-OVERHEID	5.7	5.8	6.1	6.5	6.6	6.5
-GEZINNEN	1.1	1.1	1.1	1.1	1	1
B. BUITENLAND (SALDO)	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3
2. WERKLOOS	2.4	2.8	3.1	3.2	3.4	4.4

Tabel 1.a laat zien dat -volgens de officiële cijfers- in 1970 tegenover een werkloosheid van 68.000 eenheden een totale werkgelegenheid stond van 3,751 miljoen eenheden, terwijl in 1981 tegenover een werkloosheid van 433.000 eenheden een totale werkgelegenheid stond van 3,745 miljoen

eenheden. Op het eerste zicht dus een status quo van de werkgelegenheid, terwijl de volledige toename van de actieve bevolking met 260.000 eenheden terecht kwam in de werkloosheid. In structuurcijfers betekende dit dat in 1981 42,4 % van de totale bevolking actief is, tegenover 39.6 % in 1970. In 1970 is 38.9 % van de bevolking tewerkgesteld en 0.75 % werkloos, terwijl in 1981 38.6 % is tewerkgesteld en 4.4 % werkloos.

Volgens de officiële cijfers is er een opmerkenswaardige stabiliteit van de werkgelegenheid en heeft alleen de werkloosheid een opwaartse beweging gekend in de periode 1970-81.

De officiële gegevens hanteren evenwel een beperkte definitie van werkgelegenheid en werkloosheid; deze twee laatste begrippen hebben t.g.v. de economische crisis een inhoudsverandering ondergaan die in de officiële definities niet werden doorverrekend.

In tabel 1 wordt nl. de werkloze bevolking gelijkgesteld met de volledig werklozen, die bestaan uit de eerste vier categorieën hernomen in tabel 2, met name: de vergoede werklozen, de verplicht ingeschrevenen, de vrij ingeschrevenen en de werklozen in beroepsopleiding.

De officiële statistieken m.b.t. de werkgelegenheid en de werkloosheid worden in België opgesteld per 30 juni van het beschouwde jaar. In tabel 2 worden voor de eerste 4 categorieën werklozen de jaargemiddelden gegeven, wat de afwijking verklaart tussen de totale werkloosheid in tabel 1 en het subtotaal van volledig werklozen, post A, in tabel 2.

De afwijking schommelt tussen de 10 en de 15 %, d.w.z. dat de jaarlijkse gemiddelde werkloosheid in België 10 tot 15 % boven zijn niveau van per 30 juni uitstijgt.

In het midden van het jaar bereikt de werkloosheid immers zijn conjunctureel dieptepunt, zodat een meting op dat tijdstip noodzakelijkerwijs een onderschatting inhoudt. In de constellatie van het Belgisch statistisch cijfermateriaal terzake is echter geen andere werkmethode mogelijk, vermits de corresponderende werkgelegenheidsstatistieken slechts voor dat tijdstip gekend zijn.

Tabel 2. De evolutie van de werkelijke werkloosheid in België,
samengesteld uit 11 categorieën in eenheden.

	1970	1971	1972	1973
A. VOLLEDIG WERKLOOS	82607	85558	106704	112968
[1]VERGOED	71271	70876	86822	91702
[2]VERPLICHT INGESCHEVEN	5553	8011	11554	13132
[3]VRIJ INGESCHEVEN	5144	5645	6851	6370
[4]IN BEROEPSVORMING	639	1026	1477	1764
B. GEDEELTELIJK WERKLOOS [CAT.5]	33712	39622	36580	34285
C. IN OPSLORPING-PROGRAMMA'S	6347	6812	7660	8139
[6]TEWERKGESTELDE WERKLOZEN	6347	6812	7660	8139
[7]BRUGPENSIOEN: CONVENTIONEEL	0	0	0	0
[8]BRUGPENSIOEN: WETTELIJK	0	0	0	0
[9]BRUGPENSIOEN: BIJZONDER	0	0	0	0
[10]BIJZONDER TIJDELIJK KADER	0	0	0	0
[11]STAGAIRS	0	0	0	0
D. WERKELIJK TEKORT (A+B+C)	122666	131992	150944	155392

	1974	1975	1976	1977
A. VOLLEDIG WERKLOOS	125755	209954	270195	311569
[1]VERGOED	104720	177367	228537	264284
[2]VERPLICHT INGESCHEVEN	13881	21589	26680	30042
[3]VRIJ INGESCHEVEN	5532	8817	11343	13324
[4]IN BEROEPSVORMING	1622	2181	3635	3919
B. GEDEELTELIJK WERKLOOS [CAT.5]	41950	82541	58495	68977
C. IN OPSLORPING-PROGRAMMA'S	8457	14739	38941	72078
[6]TEWERKGESTELDE WERKLOZEN	8457	10819	15885	21483
[7]BRUGPENSIOEN: CONVENTIONEEL	0	3920	8322	15566
[8]BRUGPENSIOEN: WETTELIJK	0	0	5148	18197
[9]BRUGPENSIOEN: BIJZONDER	0	0	0	0
[10]BIJZONDER TIJDELIJK KADER	0	0	0	0
[11]STAGAIRS	0	0	9586	16832
D. WERKELIJK TEKORT (A+B+C)	176162	307234	367631	452624

Tabel 2. De evolutie van de werkelijke werkloosheid in België,
samengesteld uit 11 categorieën in eenheden (vervolg).

	1978	1979	1980	1981	1982
A. VOLLEDIG WERKLOOS	338099	357267	388249	478786	590069
[1]VERGOED	282164	294416	321895	391784	456577
[2]VERPLICHT INGESCHEVEN	34860	38529	40903	57137	97548
[3]VRIJ INGESCHEVEN	16359	18839	19555	22638	30044
[4]IN BEROEPSVORMING	4716	5483	5896	7227	5900
B. GEDEELTELIJK WERKLOOS [CAT.5]	69418	69407	66124	93588	90000
C. IN OPSLORPING-PROGRAMMA'S	136361	160813	168334	188015	190773
[6]TEWERKGESTELDE WERKLOZEN	28877	34222	36591	34971	31772
[7]BRUGPENSIOEN: CONVENTIONEEL	22466	28358	34908	46346	60366
[8]BRUGPENSIOEN: WETTELIJK	26000	31280	36913	41139	45018
[9]BRUGPENSIOEN: BIJZONDER	5428	8949	9526	10981	10000
[10]BIJZONDER TIJDELIJK KADER	22119	27426	22107	25670	17344
[11]STAGAIRS	31471	30578	28289	28908	26273
D. WERKELIJK TEKORT (A+B+C)	543878	587487	622707	760389	870842

De eerste correctie van de officiële gegevens m.b.t. de werkloosheid heeft betrekking op de meting van de officieel weerhouden categorieën werklozen. De tweede 'correctie' heeft betrekking op de inhoud van het begrip werkloosheid zelf: naast de 4 officieel weerhouden categorieën, kunnen nog 7 andere categorieën werklozen in België opgespoord worden, die hun bestaan in eerste instantie aan de economische crisis te danken hebben.

Het tekort aan arbeidsplaatsen in België wordt immers niet alleen bepaald door de eerste hoofdcategorie van volledig werklozen, maar bestaat daarnaast eveneens uit een niet gering aantal gedeeltelijk werklozen (herleid tot manjaren), en vooral uit een hele reeks mensen die door de overheid zijn opgenomen in speciale opslorpingsprogramma's ontworpen in de crisistijd tegen de crisistijd. Het betreft hier categorieën die aan het toeslaan van de economische crisis hun ontstaan hebben te danken: voor 1975 waren ze onbestaand en onnodig; erna zijn ze gecreëerd om de sociale gevolgen van de crisis in te dijken en het sombere werkloosheidsbeeld wat op te fleuren.

Wordt de optelsom gemaakt van alle categorieën voor de periode 1970-81 dan steeg de werkelijke werkloosheid in België van 120.000 eenheden in 1970 tot 760.000 eenheden in 1981, om in 1982 verder op te klimmen tot 870.000...

Tabel 3. Evolutie van de 'aangepaste' Belgische bevolkingscategorien in structuurgegevens t.o.v. de totale bevolking.

	1970	1971	1972	1973	1974	1975
TOTAAL	100	100	100	100	100	100
A. NIET-ACTIEF	60.4	60.2	60.2	59.8	59.3	59.2
B. ACTIEF	39.6	39.8	39.8	40.2	40.7	40.8
1. WERKZAAM	38.4	38.5	38.3	38.6	38.9	37.7
A. BINNENLAND	37.8	38	37.8	38.2	38.5	37.3
1° ZELFSTANDIGEN	7.2	6.9	6.7	6.6	6.5	6.4
2° WERKNEMERS	30.6	31.1	31.1	31.6	32	30.9
-BEDRIJVEN	24.3	24.7	24.6	25	25.3	24.3
° VOLLDEDIGE (P.M.)	24.7	25.1	24.9	25.3	25.8	25.1
° GEDEELTELIJK (P.M.)	0.3	0.4	0.4	0.4	0.4	0.8
-OVERHEID	5	5.1	5.2	5.3	5.4	5.5
-GEZINNEN	1.3	1.3	1.3	1.3	1.2	1.2
B. BUITENLAND (SALDO)	0.5	0.5	0.5	0.5	0.4	0.4
2. WERKLOOS	1.3	1.4	1.6	1.6	1.8	3.1

	1976	1977	1978	1979	1980	1981
TOTAAL	100	100	100	100	100	100
A. NIET-ACTIEF	58.8	58.3	57.9	57.2	56.9	56.6
B. ACTIEF	41.2	41.7	42.1	42.8	43.1	43.4
1. WERKZAAM	37.5	37	36.6	36.9	36.8	35.7
A. BINNENLAND	37.1	36.7	36.3	36.6	36.5	35.4
1° ZELFSTANDIGEN	6.4	6.3	6.3	6.4	6.3	6.3
2° WERKNEMERS	30.8	30.4	30	30.2	30.2	29.1
-BEDRIJVEN	24.2	23.8	23.4	23.4	23.3	22.2
° VOLLDEDIGE (P.M.)	24.8	24.5	24.1	24.1	23.9	23.2
° GEDEELTELIJK (P.M.)	0.6	0.7	0.7	0.7	0.7	0.9
-OVERHEID	5.5	5.5	5.5	5.7	5.9	5.8
-GEZINNEN	1.1	1.1	1.1	1.1	1	1
B. BUITENLAND (SALDO)	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3
2. WERKLOOS	3.7	4.6	5.5	6	6.3	7.7

Ermits de bevolkingsstatistieken voor 1982 nog niet gekend zijn, hebben de aanpassingen in tabel 3 uitsluitend betrekking op de periode 1970-81. Tabel 3 laat evenwel een gans anders beeld zien dan dit van tabel 1. De representatie van de tabel 3 is lichtjes uitgebreid t.o.v. die van tabel 1, in die zin dat de werkgelegenheid van de werknemers in de bedrijven voor de periode 1970-81 werd uitgesplitst in een volledige en deeltijdse werkgelegenheid. Deze laatste categorie komt overeen met de gedeeltelijke werkloosheid en geeft, tesamen met de voltijdse werkgelegenheid, de volledige werkgelegenheid in de bedrijven.

Is de totale bevolking ongewijzigd gebleven, de interne samenstelling ervan is gevoelig gewijzigd . In absolute cijfers is de niet-actieve bevolking in de periode 1970-1981 afgenomen van 5,818 miljoen tot 5,575 miljoen, een daling van bijna 250.000 eenheden. In dezelfde periode is de werkelijk actieve bevolking gestegen met bijna 460.000 eenheden, van 3,819 miljoen tot 4,277 miljoen. Het gaat hier om een puur demografische evolutie, verklaard door het grote jaarlijks netto-overschot van het aantal jonge toetreders tot de arbeidsmarkt op het aantal pensioengerechtigde uittreeders uit de arbeidsmarkt.

De structuurgegevens geven ook zeer duidelijk de stijging van de werkelijke werkloosheid weer , die komende van 1.3 % in 1970 op 11 jaar tijd bijna verzesvoudigt tot 7.7 % in 1981. T.o.v de officiële gegevens ligt de werkloosheid in 1981 3.3 procentpunten hoger, tegenover slechts .45 in 1970. De actieve bevolking bedraagt in 1981 43.4 % van de totale bevolking , d.i. 1 procentpunt hoger dan de officiële gegevens. Deze laatste rekenen de bruggepensioneerden immers niet meer tot de actieve bevolking, hoewel zij in 'normale' tijden wel tot aan hun 'normale' pensioenleeftijd zouden gewerkt hebben. De binnenlandse werkgelegenheid ligt in 1981 2.3 procentpunten lager dan de officiële werkgelegenheid : werknemers opgenomen in opslorplingsprogramma's ter bestrijding van de werkloosheid worden uit de werkgelegenheidscijfers gelicht en (terug) naar de werkloosheid getransfereerd . Men kan deze categorieën toch moeilijk als volwaardig tewerkgestelden beschouwd worden. Moest dit wel zo zijn, waarom dan speciale programma's creëren??

De werkelijke situatie m.b.t. werkgelegenheid en werkloosheid is in België bijgevolg veel ernstiger dan officieel wordt toegegeven.

Hoe valt deze situatie te verklaren ?

In de evolutie sinds 1970 moeten twee subperiodes onderscheiden worden : de periode voor en de periode na de crisis. Algemeen wordt als spiljaar voor België het jaar 1974 aangeduid : vanaf dat jaar wordt het economische leven door een zware malaise gekenmerkt , waarvan pijlsnel stijgende werkloosheidscijfers één van de indicatoren zijn , naast stagnerende groei, toenemende overheidstekorten en deficitaire handelsbalansen.

In tabel 4.a worden daarom de wijzigingen in absolute cijfers van de resp. bevolkingscategorieën voor de periode 1970-81 uitgesplitst naar de tussenliggende evoluties 1970-74 en 1974-81 . Tabel 4.b geeft vervolgens de ontbinding van de evolutie van de werkloosheid naar zijn samenstellende onderdelen (in relatieve cijfers).

Tabel 4.a De absolute wijzigingen van de werkelijke Belgische bevolkingscategorien in eenheden.

	1970-74	1974-81	1970-81
TOTAAL	130054	84585	214639
A. NIET-ACTIEF	-26409	-216917	-243326
B. ACTIEF	156463	301502	457965
1. WERKZAAM	102983	-282701	-179718
A. BINNENLAND	110797	-267135	-156338
1° ZELFSTANDIGEN	-58864	-12131	-70995
2° WERKNEMERS	169639	-255022	-85383
-BEDRIJVEN	129687	-282546	-152859
° TOTAAL (P.M.)	137925	-230908	-92983
° GEDEELTELIJK (P.M.)	8238	51638	59876
-OVERHEID	42490	48802	91292
-GEZINNEN	-2400	-21251	-23651
B. BUITENLAND(SALDO)	-7814	-15566	-23380
2. WERKLOOS	53496	584227	637723

Tabel 4.b De evolutie van de werkloosheid verklaard naar de evolutie van zijn samenstellende onderdelen in %.

	1970-81	1974-81
1. Actieve bevolking	71.8	51.6
2. Werkgelegenheid	-28.2	-48.4
A. BINNENLAND	-24.5	-45.7
1° ZELFSTANDIGEN	-11.1	-2.1
2° WERKNEMERS	-13.4	-43.7
-BEDRIJVEN	-24	-48.4
° VOLLEDIGE(P.M.)	-14.6	-39.5
° GEDEELTELIJK (P.M.)	9.4	8.8
-OVERHEID	14.3	8.4
-GEZINNEN	-3.7	-3.6
B. BUITENLAND(SALDO)	-3.7	-2.7
3. Werkloosheid (=1+2)	100	100

Met de 'spontane' demografische aanwas van de Belgische beroepsbevolking is een afbrokkeling van de werkgelegenheid gepaard gegaan. Bedraagt deze laatste in 1970 nog 3,696 miljoen volledig tewerkgestelden, en klimt dit

tot in 1974 nog verder op om zijn na-oorlogs hoogtepunt te bereiken van 3,799 miljoen, dan zakt de totale werkgelegenheid daarna t.g.v. de economische crisis terug tot 3,516 miljoen in 1981.

T.o.v. 1974 betekent dit in 1981 een verlies aan jaarlijks volledig bezette arbeidsplaatsen van 280.000 eenheden ; t.o.v. 1970 bedraagt dit verlies 180.000 arbeidsplaatsen. De totale aangroei van de werkelijke werkloosheid tussen 1970 en 1981 van 640.000 eenheden wordt dus volledig verklaard door een demografische aangroei van de actieve bevolking in de overeenkomstige periode met 460.000 eenheden, gecombineerd met een gelijktijdige afbraak van de werkgelegenheid met 180.000 eenheden.

Was het nog mogelijk in de periode 1970-74 om de demografische aangroei van de actieve bevolking met 150.000 eenheden gedeeltelijk op te vangen door een aangroei van de tewerkstelling met 100.000 eenheden (met een overeenkomstige toename van de werkloosheid van 50.000), dan is dit na die datum in het geheel niet meer mogelijk. Integendeel, van enige tewerkstellingscreatie is sinds 1974 geen sprake meer...

Niet alleen zijn de totalen van de grote componenten van de actieve bevolking veranderd in de periode 1970-1981, er is tevens in diezelfde periode een interne verandering van de samenstelling van de tewerkstelling opgetreden. De buitenlandse werkgelegenheid neemt nl af met 23.000 eenheden (van 49.000 tot 26.000), terwijl de binnenlandse werkgelegenheid zakt van 3,647 miljoen tot 3,490 miljoen, een daling van 157.000 eenheden, tesamen het hoger vermelde verlies van 180.000 arbeidsplaatsen.

De afname van de binnenlandse werkgelegenheid werd verdeeld tussen de zelfstandigen (-71.000) en de werknemers (-86.000). Binnen de werkgelegenheid van de werknemers kunnen echter tegenstrijdige tendenzen opgemerkt worden: bij de bedrijven zakt de volledige werkgelegenheid van 2,344 miljoen in 1970 tot 2,191 miljoen in 1981, een daling van 152.000 eenheden; bij de gezinnen wordt eveneens een daling genoteerd, nl van 24.000 eenheden (van 124.000 in 1970 tot 100.000 in 1981); de enige macro-economische agent die zijn tewerkstelling heeft weten te verbeteren, m.a.w. de enige witte raaf is de OVERHEID, die 'ondanks' de economische crisis zijn tewerkstelling heeft weten op te drijven van 485.000 in 1970 tot 575.000 in 1981, een toename van 90.000 ....

Tabel 4.b geeft de procentuele samenstelling van de toename van de werkloosheid voor de periode 1970-81 en voor de periode 1970-74. Het is vooral deze laatste periode die van belang is voor de evolutie van de werkloosheid, vermits 95 % van de toename zich in die jaren realiseert.

Het blijkt duidelijk dat de evolutie van de werkloosheid na 1974 voor 51 % verklaard wordt door de (verdere) toename van de actieve bevolking en voor 49 % door de (plotse) afbraak van nationale werkgelegenheid. De evolutie van de actieve bevolking wordt bepaald door demografische en

sociale factoren. De werkgelegenheid wordt bepaald door puur economische (productie)-factoren. Beide aspecten zullen in volgende paragrafen apart belicht worden.

Deze paragrafe wordt afgesloten met de evolutie van de werkloosheidsgraad, zoals die in werkelijkheid in België geevolueerd is in de periode 1970-81.

De werkloosheidsgraad drukt de werkloze bevolking uit in verhouding tot tot een fractie van de bevolking.

Een juiste 'graad' vergt dus zowel een juiste teller (de werkloosheid), als een juist noemer.

De teller correct weergegeven gebeurde in tabel 2. De noemer correct weergegeven is, naast een probleem van keuze van de fractie van de bevolking die als noemer weerhouden wordt, tevens een probleem van correcte bevolkingscategorien: de uitzuivering van deze categorien gebeurde in tabel 3.

Drie noemers werden uitgekozen om de relatieve evolutie van de werkloosheid weer te geven.

De eerste noemer omvat de totale actieve bevolking: deze categorie werd aangepast voor het aantal bruggepensioneerden. In de traditionele statistieken zijn deze opgeteld in de niet-actieve bevolking. Vermits het hier om een kunstmatige, vervroegde onderbreking van de beroepsloopbaan gaat, moeten deze categorien, zolang zij de normale pensioengerechtigde leeftijd niet bereikt hebben, nog als 'actief' beschouwd worden en bijgevolg in de actieve bevolking geïncorporeerd worden.

De tweede noemer omvat de binnenlandse voltijdse werkgelegenheid. Dit vergt een aanpassing van de officiële reeksen voor de gedeeltelijke werkloosheid, voor het verschil tussen de meting van werkloosheid resp. werkgelegenheid op 30 juni t.o.v. het corresponderende jaargemiddelde, en voor de categorien werklozen opgenomen in de verschillende opslorpingsprogramma's. Op die manier wordt een werkelijke binnenlandse werkgelegenheid bekomen, bestaande uit volledig gepresteerde jaarlijkse arbeidsplaatsen.

De derde noemer, die werd uitgekozen, omvat alleen die tewerkgestelden die tegen werkloosheid verzekerd zijn. Dit sluit in eerste instantie de 'zelfstandigen' uit, vermits die geen enkele verzekeringspremie tegen werkloosheid betalen. De 'zelfstandigen' zijn niet de enigen die geen premie betalen ter verzekering tegen werkloosheid. Er is nog een zeer

grote actieve categorie in het zelfde geval, de werknemers tewerkgesteld bij de overheid; de ambtenaren. Ten slotte weze er op gewezen dat ook de werknemers tewerkgesteld bij de gezinnen, het huispersoneel, voor de overgrote meerderheid geen S.Z.-bijdragen betalen (althans niet op de manier waarop de Nationale Rekeningen worden samengesteld). Bij uitsluiting van al de andere tewerkgestelden blijven er op die manier nog alleen de voltijds tewerkgestelde werknemers in de bedrijven over.

De derde werkloosheidsgraad relateert zich bijgevolg tot een zeer enge basis. Het verloop ervan verstrekt een idee van de financiële belasting die gelegd wordt op de werkloosheidskassen, die tegelijkertijd de invloed van tanende afnemende opbrengsten en sterk stijgende uitgaven ondergaan.

Tabel 5 . Drie WERKLOOSHEIDSGRADEN : het werkelijk tekort aan arbeidsplaatsen t.o.v. de actieve bevolking, de binnenlandse werkgelegenheid en de voltijdse werkgelegenheid in de bedrijven.

	1970	1971	1972	1973	1974	1975
ACTIEVE BEVOLKING	3.21	3.42	3.90	3.96	4.43	7.68
BINNENLANDS WERKZAAM	3.36	3.59	4.11	4.18	4.68	8.4
WERKNEMERS BEDRIJVEN	5.23	5.53	6.32	6.38	7.12	12.92

	1976	1977	1978	1979	1980	1981
ACTIEVE BEVOLKING	9.09	11.06	13.14	13.94	14.68	17.78
BINNENLANDS WERKZAAM	10.09	12.55	15.25	16.33	17.33	21.78
WERKNEMERS BEDRIJVEN	15.51	19.38	23.64	25.5	27.19	34.69

Tabel 5 toont hoe de werkloosheidsgraad berekend t.o.v. de werkgelegenheid in de bedrijven, langzaam opklimt van 5,2 pc in 1970 tot 7,1 pc. in 1974 om in 1975 een sprong voorwaarts te maken van bijna 6 pc., en vervolgen op te klimmen van 15.5 pc. in 1976 tot 27.2 pc. in 1980 en 34.7 pc. in 1981. De werkloosheidsgraad berekend t.o.v. van de actieve bevolking vertoont een minder sterke stijging, hoewel de toename van 4.4 pc. in 1974 naar 17.9 pc. toch ook niet onaanzienlijk mag genoemd worden. De stijging van deze werkloosheidsgraad wordt vooral gemilderd door de eigen sterke toename actieve bevolking. De evolutie van de werkloosheidsgraad berekend t.o.v. de binnenlandse werkgelegenheid ten slotte, situeert zich tussen de twee andere in wat natuurlijkerwijs voortvloeit uit de samenstelling van de noemer (zie tabel 3) van deze ratio.

2. Het demografische luik van het werkloosheidsvraagstuk in België.

In tabel 4 in de vorige paragrafe wordt het verloop van de werkloosheid in België verklaard als de resultante van het verloop van 2 factoren, enerzijds de vernietiging van jaarlijkse arbeidsplaatsen, anderzijds de demografische aanwas van de actieve bevolking.

Geconstateerd werd dat de aangroei van de werkloosheid van 1970 tot 1974 - een tijdsspanne van 4 jaar - in absolute cijfers 50.000- eenheden bedraagt.

Deze aangroei wordt verklaard door een aangroei van de beroepsbevolking gedurende die periode van 4 jaar met 150.000- eenheden M I N de aangroei van de werkgelegenheid met 100.000- arbeidsplaatsen in dezelfde periode.

In die voor-crisis-periode, die het begin van de jaren '70 ontegensprekelijk waren, groeit de beroepsbevolking met 37.500- eenheden per jaar. Het economische productieproces kan dat tempo niet volgen en creeert 'slechts' 25.000 nieuwe arbeidsplaatsen per jaar, zodat per saldo de werkloosheid met 12.500 eenheden per jaar toeneemt. In relatieve termen betekende dit een stijging van de werkloosheidsgraad t.o.v. de werknemers verzekerd tegen werkloosheid, een trage stijging van 5.23 % tot 7.12 %.

Na 1974 treedt een enorme kentering op in het productie proces: er wordt geen enkele netto creatie van nieuwe arbeidsplaatsen meer gerealiseerd, integendeel, de economische crisis slaat in alle hevigheid toe en de afbraak van werkgelegenheid bij de bedrijven belooft in de periode 1974-81 280.000- arbeidsplaatsen, een jaarlijks gemiddelde vernietiging van 40.000 voltijdse arbeidsplaatsen.

Tot zover het economische luik van het werkloosheidsvraagstuk, waarover meer in de volgende paragrafe.

In deze paragrafe wordt stilgestaan bij het demografische luik

In de periode na 1974 stijgt de werkloosheidsgraad van de hogervermelde 7. % in 1974 tot 35 % in 1981. Deze fenomenale ontwikkeling is, zoals bleek uit tabel 4.b, voor 49 % te verklaren door de vernietiging van arbeidsplaatsen en voor 51 % door de verder aangroeiende beroepsbevolking.

In de periode 1970-74 groeit de beroepsbevolking jaarlijks met 37.500- eenheden; in de daaropvolgende periode van 1974-75 treedt een lichte versnelling op en groeit de beroepsbevolking jaarlijks met 43.000- eenheden.

Beweren dat de demografische toevloed alsdusdanig de werkloosheid zou verklaren, is op basis van deze constatering voorbarig en overdreven. Het spijtige van het voorval is dat een verdere stijging van de toevoer van nieuwe arbeidskrachten gepaard is gegaan met een economische recessie die ervoor verantwoordelijk is dat niet alleen geen bijkomende arbeidsplaatsen meer werden gecreeerd, maar dat daarenboven nog bestaande werkgelegenheid diende worden afgebroken. Het is deze historische samenloop van elkaar versterkende bewegingen die het werkgelegenheidsvraagstuk in ons land (en in de ons omringende landen) des te penibeler maakt en de vooruitzichten terzake des te troostelozer.

Het demografische aspect op zich kan bijgevolg niet als fundamentele oorzaak van de huidige massale werkloosheid weerhouden worden. Het is evenwel een exogeen gegeven dat een extra belasting legt op het werkgelegenheidsvraagstuk.

Tabel 6. De evolutie van het jaarlijks aantal schoolverlatende jongeren in België :

a. in duizendtallen

b. in % t.o.v. 1970

	MANNEN	VROUWEN	TOTAAL
1957	55.7	55.1	110.8
1961	61	58.9	119.9
1965	68.9	67.3	136.2
1970	73.2	70.9	144.1
1976	79.6	76.8	156.4
1980	80.2	77	157.2
1985	74.9	71.9	146.8
1990	67.3	64.5	131.8
1995	61.2	58.6	119.8
2000	61	59.3	120.3

	MANNEN	VROUWEN	TOTAAL
1957	-23.91	-22.28	-23.11
1961	-16.67	-16.93	-16.79
1965	-5.87	-5.08	-5.48
1970	0	0	0
1976	8.74	8.32	8.54
1980	9.56	8.6	9.09
1985	2.32	1.41	1.87
1990	-8.06	-9.03	-8.54
1995	-16.39	-17.35	-16.86
2000	-16.67	-16.36	-16.52

Er is opgemerkt dat de lichte versnelling die geobserveerd werd in de netto toevloed van nieuwe arbeidskrachten op de Belgische arbeidsmarkt in de periode na het uitbreken van de economische crisis, 5.500 eenheden per jaar bedraagt, wat over de beschouwde periode van 7 jaar een extra-totale aangroei betekent van 38.500 eenheden. Dit aantal zou men -zo men wil- op het eerste zicht als 'abnormaal' kunnen aanzien en gelijk kunnen stellen met het aantal 'profiteurs' onder de werklozen, wat voor het jaar 1981 met 760.000 werklozen, een 'profitariaatsgraad' van 5 % zou geven...

In welke mate is echter de netto-toevloed van 43.000- eenheden per jaar gedurende de periode 1974-81 als abnormaal te beschouwen?

Dit demografische aspect valt uiteen in twee delen: enerzijds is er jaarlijks een aantal jonge mensen die toetreden tot de arbeidsmarkt nadat zij de schoolbanken hebben verlaten, en anderzijds is er een aantal oudere mensen die zich terugtrekken uit de arbeidsmarkt omdat zij de pensioengerechtigde leeftijd bereikt hebben.

In de traditionele voorspellingen van het verloop van de beroepsbevolking wordt dit onderscheid tussen toetreders tot en uitreders uit de arbeidsmarkt niet gemaakt, doch gebeuren de previsions op het netto-niveau, waarbij aan de hand van het verloop van de activiteitsgraad per leeftijdsklasse van 5 jaar een previsie van het toekomstige loop van de beroepsbevolking wordt gemaakt (zie nota PH/RT/2168-AD voor de gedetailleerde methodologie).

Deze methode houdt het nadeel in dat een zeer interessante informatie niet wordt blootgelegd, nl het onderscheid tussen het verloop van het aantal toetreders van het aantal uitreders uit de arbeidsmarkt.

In tabel 6 is een berekening gebeurd van het aantal jongeren dat jaarlijks als nieuwe werkzoekenden tot de Belgische arbeidsmarkt toetreedt. Het betreft hier voorlopige berekeningen die betrekking hebben op afzonderlijke jaren, gekozen uit een periode gaande van 1957 tot het jaar 2000. Een verdere uitbreiding tot alle tussenliggende jaren is zeker een vereiste, alsmede de verdere integratie met het verloop van de totale actieve bevolking. Opzet is met deze cijfers een eerst idee te verschaffen van de trendbeweging zoals die opmerkzaam is in de evolutie van de toetredingszijde van de actieve bevolking. Gebrek aan tijd maakte het ons onmogelijk gelijkaardige berekeningen uit te voeren op de uitredingszijde, maar het is een historisch gegeven dat het verloop van het aantal pensioengerechtigde werknemers in België gedurende de jaren '70, naast de traditionele vergrijzingsgraad, vooral bepaald wordt door door de oorlogsjaren 1940-45 die deze bevolkingsjaren enorm uitgedund hebben.

In de jaren '70 doet de tweede wereldoorlog zijn effecten op de actieve bevolking op twee manieren gelden: de uitgestelde geboorten van de jaren '50 doen hun intrede op de arbeidsmarkt; uitgedunde pensioengerechtigden trekken zich terug uit het actieve leven.

Het eerste effect, de toetreding van jongeren tot de arbeidsmarkt, wordt door twee factoren verklaard: enerzijds moeten zij de school hebben verlaten en anderzijds moeten zij de daadwerkelijke stap zetten naar de arbeidsmarkt. Het effectieve aantal dat deze stap zal zetten, wordt in eerste instantie bepaald door het aantal schoolplichtige kinderen. Vermits in België de algemene schoolplicht bestaat voor kinderen vanaf 7 t.e.m. 14 jaar, wordt het aantal schoolplichtigen in die leeftijdsklassen bepaald door een zuiver demografische factor, zijnde het aantal geboorten 14 t.e.m. 7 jaren eerder. Hoewel de schoolplichtige

leeftijd vastgesteld is tot 14 jaar , is de sociale evolutie zo geweest in België dat het aantal kinderen dat effectief de schoolbanken verliet op die leeftijd mettertijd is afgenomen. De effectieve leertijd van de kinderen is in dezelfde mate toegenomen , zodat steeds oudere kinderen de schoolbanken verlieten. Is hierdoor wel de leeftijdsstructuur van de schoolverlaters gewijzigd, het totaal dat jaarlijks de school verlaat wordt er niet door aangetast (buiten misschien een tussentijds aanpassing t.g.v een interne verschuivingen gedurende overgangsjaren).

De schommelingen in het jaarlijks aantal schoolverlaters kunnen dan ook zonder meer gelijkgesteld worden aan de schommelingen in de geboortecijfers. Dit is m.a.w. de puur demografische dimensie van het aantal nieuwe arbeidskrachten. Tabel 6.b illustreert zeer goed de gevolgen van de baby-boom van na de tweede wereldoorlog.

Tabel 7. De evolutie van het jaarlijks aantal toetredende jongeren tot de Belgische arbeidsmarkt :

a. in duizendtallen

b. in % t.o.v. 1970

	MANNEN	VROUWEN	TOTAAL
1957	53.25	30.69	83.9
1961	59.73	36.14	95.9
1965	66.55	40.8	107.3
1970	71.53	41.86	113.4
1976	76.51	53.86	130.4
1980	77.33	54.21	131.5
1985	72.09	50.08	122.2
1990	65.12	44.95	110.1
1995	58.81	40.53	99.3
2000	58.4	41.4	99.8

	MANNEN	VROUWEN	TOTAAL
1957	-25.56	-26.67	-25.97
1961	-16.5	-13.66	-15.45
1965	-6.96	-2.54	-5.33
1970	0	0	0
1976	6.96	28.66	14.97
1980	8.1	29.5	16
1985	0.78	19.63	7.74
1990	-8.96	7.37	-2.93
1995	-17.78	-3.17	-12.39
2000	-18.35	-1.09	-11.98

Vanaf 1957 zijn er jaarlijks steeds meer meisjes en jongens die de school verlaten. T.o.v 1957 zijn er dit in 1961 al 8 % meer, in 1965 22 % en in 1970 30 % . De relatieve cijfers in tabel 6.b werden niet uitgedrukt t.o.v. 1957, maar t.o.v. 1970 om de vergelijking mogelijk te maken met de vorige tabellen die slechts op de periode 1970-80 betrekking hebben. T.o.v 1970 zijn er in 1957 23 % minder schoolverlaters. De demografische evolutie zorgt voor een snelle klink van dit aantal in de jaren '60 , een aanwas die zich vertraagd verder zet in de jaren '70 om zijn hoogtepunt te bereiken in de periode 1976-80 waarbij nog eens extra 9 % jongeren (t.o.v. 1970) de school verlaten. In de jaren '80 neemt de demografische druk af: in 1985 wordt reeds het niveau van 1970 bereikt ; de daling zet zich versneld verder om tegen 1995 tot stilstand te komen op een niveau dat 16 % lager ligt dan dit van 1970.

Bij ontstentenis van enige bijkomende sociale evolutie zou een gelijkaardig verloop van het jaarlijks aantal jongeren dat toetreedt tot de arbeidsmarkt mogen verwacht worden. Het verloop van het aantal toetreders tot de arbeidsmarkt wordt echter naast door demografische factoren eveneens door sociale factoren beïnvloed. Het volstaat immers niet om de school te verlaten om tot de arbeidsmarkt toe te treden. Er moet nog een bereidheid aanwezig zijn om aan het actieve leven te willen deelnemen. Deze bereidheid wordt per leeftijdsklasse uitgedrukt door zijn activiteitsgraad : d.i. het aantal 'actieven' in deze leeftijdsklasse t.o.v. het totaal aantal in die leeftijdsklasse.

In tabel 7 worden de resultaten getoond van de berekeningen uitgevoerd op de activiteitsgraad van de jongeren tussen 14 en 25 jaar. De relatieve cijfers van tabel 7.b kunnen onmiddellijk vergeleken worden met de relatieve cijfers van tabel 6.b. Wanneer de 7.b doet uitschijnen dat in de jaren 1950 en 1960 de toetreding tot de arbeidsmarkt getrouw de demografische evolutie volgt, dan blijkt er in de jaren 1970 een plotse versnelling te zijn opgetreden bij de vrouwen: zijn er in 1976 slechts 8 % meer (t.o.v. 1970) vrouwen die de schoolbanken verlaten, dan zijn er in 1976 plots 28 % meer vrouwen die zich aanbieden op de arbeidsmarkt. Een sociale evolutie heeft er voor gezorgd dat op een periode van 5 jaar zich plots 20 % meer jonge vrouwen op de Belgische arbeidsmarkt aanbieden en dit gedurende de volledige periode na 1976. In absolute eenheden betekende dit een extra-aanbod van 10.000 eenheden per jaar , ofwel , gecumuleerd over 6 jaar, een totaal van 60.000 . Vergeleken met de 760.000 werklozen in 1981 betekent dit 8 % van het totaal.

In de mate dat deze sociale evolutie niet door andere factoren verklaard worden, is hier sprake van een abnormale evolutie , die het werkloosheidsprobleem extra komt belasten. Er mag evenwel niet over het hoofd gezien worden dat de scholingsgraad van de afgestudeerde meisjes in de jaren '70 enorm gestegen gestegen . T.o.v. 1957 is er zelfs sprake van een verdubbeling van de schoolduur voor de meisjes , tegenover een stijging van ongeveer 50 % bij de jongens. Noteer dat in 1980 de participatieratio's van de jongens aan het hoger onderwijs toch nog twee keer zo hoog zijn als deze van de meisjes.

In ieder geval kan besloten worden dat stuwende demografische én sociale factoren , reeds in werking lang voor 1970, hun toppunt bereiken in de tweede helft van de jaren '70, een periode die ongelukkigerwijs samenvalt met een wereldwijde economische recessie.

De economische crisis is ervoor verantwoordelijk dat vanaf 1974 in België geen enkele netto creatie van werkgelegenheid tot stand komt, waarover in de volgende paragrafe meer.

3. Het economische luik van het werkloosheidsvraagstuk in België.

De werkloosheid wordt, naast door demografische , ook bepaald door economische factoren. De werkloosheid wordt per saldo bekomen tussen de actieve bevolking en de werkzame bevolking . De actieve bevolking is de resultante van demografische en sociale factoren. De werkgelegenheid is de resultante van het economische productieproces.

Het economische produktieproces bepaalt het arbeidsvolume dat jaarlijks moet worden ingezet ter realisering van het nationaal product. Het arbeidsvolume is gelijk aan het totaal aantal arbeidsuren mens- machine, dat gedurende een jaar gepresteerd werd in het produktieproces.

De werkgelegenheid in een land gedurende een bepaald jaar wordt evenwel niet uitgedrukt in aantal gepresteerde arbeidsuren, maar in aantal tewerkgestelde mensenHOOFDEN. De overgang van nationaal arbeidsvolume naar nationale tewerkstelling vergt een bijkomende term : het gemiddeld aantal gepresteerde uren per effectief werkzame persoon per jaar.

Dit wordt uitgedrukt door volgende relatie:

$$E = \frac{L}{H_p}$$

E : aantal tewerkgestelde personen per jaar

L : nationaal aantal gepresteerde (en betaalde) arbeidsuren per jaar

H_p : gemiddeld aantal arbeidsuren per persoon per jaar (door conventie bepaald).

Het cruciale van het begrip 'gepresteerd arbeidsuur' schuilt hem in het feit dat -binnen de westers, geïndustrialiseerde markt-economien - hieronder uitsluitend 'BETAALDE' arbeidsuren verstaan worden. Determinerend voor het onderscheid tussen een 'werkzame' en 'werkloze' persoon is bijgevolg het feit dat eerstgenoemde in het (normaal) economisch productieproces een zeker aantal BETAALDE arbeidsuren presteert, terwijl laatstgenoemde hiervan verstoken blijft.

'Full Employment' voor een natie in een bepaald jaar is bijgevolg de resultante van twee variabelen: primo het totaal aantal gepresteerde manuren per jaar, secundo het gemiddeld aantal te presteren arbeidsuren per man per jaar. De eerste term - het nationaal arbeidsvolume in een jaar - wordt bepaald door het economisch productieproces: enerzijds door het productieniveau dat bereikt wordt in een jaar en anderzijds door de hiervoor benodigde arbeidsinput. Deze arbeidsinput is gelijk aan het aantal gepresteerde arbeidsuren mens-machine dat - gegeven een bepaalde technologische samenstelling van de productiefactoren (arbeid, kapitaal,

intermediaire inputs) in het productieproces nodig is om een bepaald productieniveau te realiseren. Het is de aard van het productieproces en de stand van de technologie die de benodigde hoeveelheid (betaalde) manuren per eenheid produkt zullen bepalen, terwijl het niveau van de (verkochte) output het nationaal benodigd aantal manuren zal determineren. Dit is de eerste term van de tewerkstellingsfunctie .

De tweede term wordt 'conventioneel' bepaald: de jaarlijkse arbeidsduur per persoon maakt o.a. het voorwerp uit van collectieve onderhandelingen tussen de vertegenwoordigers van werkgevers en de vertegenwoordigers van werknemers.

Binnen de Belgische context is in 1981 de gemiddelde conventionele arbeidsduur gelijk aan 1790 uren per jaar. Gegeven de 46 werkweken per jaar (52 weken - 4 weken betaald verlof - 10 betaalde feestdagen) betekent dit in 1981 een conventionele werkweek van 39 uur. In 1977 bedroeg de conventionele werkweek 40 uur, in 1970 44 uur, in 1960 48 uur en in 1950 51 uur. De jaarlijkse conventionele arbeidsduur van een normaal betaalde arbeidsplaats nam bijgevolg in België gedurende de naoorlogse periode stelselmatig af.

Eens de twee termen van de tewerkstellingsfunctie bepaald, vloeit als een mathematische identiteit de nationale tewerkstelling hieruit voort.

Voor de evolutie van de werkelijke werkgelegenheid in de periode 1970-81 verwijzen we naar tabel 3 ; de evolutie van de officiële werkgelegenheid wordt gegeven in tabel 1.

M.b.t. werkelijke werkgelegenheid leert tabel 3 dat in de periode 1970-74 de Belgische bedrijven een tewerkstellingscreatie realiseerden van 32.000 eenheden per jaar , d.i. een gemiddeld groeiritme van 1,2 % per jaar.

Na 1974 slaat de tendens volledig om en worden in de periode 1975-81 per jaar 40.000- arbeidsplaatsen vernietigd, d.i. een gemiddeld afbraakritme van 1,4 % per jaar.

De omgekeerde tendens moet verklaard worden als een resultaat van de steeds verder gaande arbeidsproductiviteitsontwikkeling, gepaard met een een zwakke groei van de toegevoegde waarde, zodat per saldo de uitstoting van arbeidskrachten niet kon worden opgevangen door een expansieve ontwikkeling van nieuwe economische activiteiten. Voeg daarbij de zwakke ontwikkeling van de bedrijfsinvesteringen in België (die sinds 1977 zelfs leidt tot een absolute afname van de kapitaalstock) en de structurele determinant van de economische werkgelegenheid is hiermee voldoende duidelijk belicht.

De impact hiervan op de werkgelegenheid, met een gedetailleerde ontleding van het sectorieel verloop van de werkgelegenheid voor de periode 1953-81, en met een aanvullende prognose voor de periode 1982-90, wordt in laatste paragrafe gegeven .

4. De economische kost van de werkloosheid in België 1970-81.

De toename van de werkloosheid, met zijn explosieve ontwikkeling na 1974, heeft een onmiddellijke weerslag gehad op de evolutie van de overheidsfinancien in België.

De budgettaire weerslag van de werkloosheid is dubbel : ten eerste is er de directe budgettaire kost, in de zin van verplichte uitgaven t.v.v. de werklozen ; ten tweede is er de indirecte 'kost' , in de zin van gemiste opbrengsten. Het onvoorziene groeiend tekort aan arbeidsplaatsen in de tweede helft van de jaren 1970 heeft verwachte budgettaire opbrengsten niet naar de schatkist doen vloeien. Beide evoluties van onvoorziene extra-uitgaven en onverwachte min-ontvangsten hebben tot een onverwacht overheidsdeficiet geleid dat door jaarlijkse opeenvolgende opstapeling 'eigen' financiële kosten genereerde en nog steeds genereert.

De 'gemiste' opbrengsten voor de nationale schatkist werden gelijkgesteld met de niet-ontvangen sociale en fiscale opbrengsten die bij een 'normale' werkgelegenheid zouden afgehouden geweest zijn van een 'normaal verdiend' loon van een werkloze, moest deze laatste zijn 'tewerkgesteld'. De berekening werd apart uitgevoerd voor werkloze vrouwen en voor werkloze mannen. Aan de werkloze vrouwen werd een 'loon' toegewezen gelijkgesteld aan 50 % van het nationaal gemiddeld loon (na 1975 is dit ongeveer het gegarandeerd minimum maandloon). Aan de werkloze mannen werd een loon toegewezen gelijkgesteld aan 75 % van het nationaal gemiddelde. De verrechtvaardiging van deze keuze moet gezocht worden in het feit dat moesten deze werkloze mensen werkelijk gewerkt hebben, zij -gezien hun geringere kwalificaties- over het algemeen niet het nationaal gemiddelde loon zouden verdiend hebben. Een toegewezen loon van 50 resp. 75 % van het gemiddelde is evenwel aan de zeer voorzichtige kant: naar alle waarschijnlijkheid wordt de werkelijke situatie hierdoor onderschat en bijgevolg ook de gemiste overheidsopbrengsten.

In ieder geval, de berekeningen, zelfs met deze uiterst voorzichtige loonhypothese, leren dat de gederfde opbrengsten 0.53 % bedragen van het BNP in 1970, 0.72 % van het BNP in 1974 om vervolgens pijlsnel te stijgen tot 3.33 % van het BNP in 1981.

In tabel 9 wordt de lopende rekening van de overheid voorgesteld en aangepast voor de evolutie van de resp. kostenelementen verbonden aan de werkloosheid.

abel 8. De evolutie van de budgettaire last van de werkloosheid
in België in procent van het BNP.

	1970	1971	1972	1973	1974	1975
uitkeringen:						
VOLLEDIGE + GEDEELTELIJKE werkloze	0.49	0.51	0.67	0.68	0.8	1.59
TWERKGESTELDE WERKLOZEN	0	0	0.04	0.04	0.03	0.06
SPECIAAL TWERKSTELLINGSPROGRAMMA	0	0	0	0	0	0
-BRUGPENSIOENEN	0	0	0	0	0	0
WETTELIJKE	0	0	0	0	0	0
WERKLOOSHEIDSVERGOEDING	0	0	0	0	0	0
BIJKOMENDE VERGOEDING	0	0	0	0	0	0
CONVENTIONELE UITKERING	0	0	0	0	0	0
-BIJZONDER TIJDELIJK KADER	0	0	0	0	0	0
TOTALE WERKLOOSHEIDSUITKERINGEN	0.4	0.52	0.71	0.73	0.83	1.65
Z.-BIJDRAGEN TEN LASTE OVERHEID	0	0	0	0	0.05	0.11
-PENSIOENEN	0	0	0	0	0.05	0.11
-GEZONDHEIDSZORGEN	0	0	0	0	0	0
-INVALIDITEIT	0	0	0	0	0	0
TOTALE BUDGETTAIRE LAST	0.4	0.52	0.71	0.73	0.89	1.76
	1976	1977	1978	1979	1980	1981
uitkeringen:						
VOLLEDIGE + GEDEELTELIJKE werkloze	1.73	1.98	2.03	2.14	2.15	2.7
TWERKGESTELDE WERKLOZEN	0.07	0.11	0.16	0.18	0.18	0.17
SPECIAAL TWERKSTELLINGSPROGRAMMA	0.01	0.22	0.37	0.58	0.93	0.99
-BRUGPENSIOENEN	0	0	0.19	0.34	0.56	0.67
WETTELIJKE	0	0	0.1	0.18	0.3	0.35
WERKLOOSHEIDSVERGOEDING	0	0	0.08	0.15	0.25	0.28
BIJKOMENDE VERGOEDING	0	0	0.01	0.03	0.05	0.06
CONVENTIONELE UITKERING	0	0	0.09	0.16	0.25	0.31
-BIJZONDER TIJDELIJK KADER	0	0	0.11	0.32	0.37	0.32
TOTALE WERKLOOSHEIDSUITKERINGEN	1.82	2.32	2.57	2.91	3.28	3.87
Z.-BIJDRAGEN TEN LASTE OVERHEID	0.19	0.64	0.65	0.56	0.56	0.59
-PENSIOENEN	0.19	0.18	0.23	0.23	0.22	0.21
-GEZONDHEIDSZORGEN	0	0.27	0.24	0.19	0.2	0.22
-INVALIDITEIT	0	0.18	0.16	0.13	0.14	0.15
TOTALE BUDGETTAIRE LAST	2.02	2.97	3.22	3.48	3.84	4.47

abel 8 leert dat de directe kost van de werkloosheid in België in 1970 9 % van het BNP vertegenwoordigt, vervolgens langzaam opklimt tot 0.81 van het BNP in 1974, om dan een explosieve ontwikkeling kennen en 4.44 van het BNP te bereiken in 1981.

Tabel 9. De uitzuivering van de lopende rekening van de overheid in België voor de 'crisisposten' : in % van het BNP.

	1970	1971	1972	1973	1974	1975
LOPENDE UITGAVEN	32.76	33.76	34.59	35.62	36.16	40.93
LOPENDE INKOMSTEN	34.93	35.46	35.27	36.21	37.51	40.21
SALDO L.R.	2.17	1.7	0.68	0.6	1.35	-0.72
EXTRA RENTELAST	0.06	-0.08	-0.18	-0.26	-0.13	-0.55
GEDERFDE OPBRENGSTEN	0.53	0.57	0.7	0.66	0.72	1.35
WL-UITGAVEN	0.45	0.47	0.66	0.66	0.81	1.64
AANGEPAST SALDO	3.21	2.66	1.85	1.66	2.75	1.72

	1976	1977	1978	1979	1980	1981
LOPENDE UITGAVEN	41.42	43.23	44.7	46.33	48.32	53.13
LOPENDE INKOMSTEN	39.99	41.52	42.37	43.34	43.43	44.31
SALDO L.R.	-1.43	-1.71	-2.33	-2.98	-4.88	-8.82
EXTRA RENTELAST	-0.44	-0.22	0.02	0.47	1.34	2.73
GEDERFDE OPBRENGSTEN	1.45	1.6	2.06	2.39	2.57	3.33
WL-UITGAVEN	1.95	2.78	2.99	3.18	3.62	4.38
AANGEPAST SALDO	1.53	2.45	2.75	3.06	2.65	1.62

Tot in 1974 vertoonde de lopende rekening nog een overschot. Vanaf 1975 wordt het lopend saldo negatief en wordt het tekort jaarlijks groter en groter. In 1981 bedraagt het tekort alzo 8.82 % van de nationale middelen. Wanneer de rekening uitgezuiverd wordt voor de factoren rechtstreeks verbonden aan de economische crisis, d.w.z. de werkloosheid met zijn directe kost en zijn indirecte kost, plus daarbij de extra-rente-last die op het budget gelegd t.g.v. onvoorziene deficiets dan blijkt dat de lopende rekening van de Belgische overheid nooit deficitair zou zijn geweest. Dit resultaat impliceert dat de huidige tekorten op de Belgische lopende overheidsrekening uitsluitend te wijten zijn aan crisisposten, en niet aan een zogenaamd ondoordacht uitgavenbeleid gevoerd in de gouden jaren '60, beginjaren '70.

Deze conclusie vergt de nodige omzichtigheid omdat het inhoudt dat het Belgisch BNP in de periode 1975-81 gemiddelde een 2 % hogere jaarlijks groeivoet had moeten gerealiseerd hebben. Deze situatie heeft zich juist niet voorgedaan na 1975; integendeel één van de fundamentele kenmerken van de economische crisis is vertraagde reële economische groei.

De werkelijke economische situatie dient zich bijgevolg gans anders aan in België. De structuur van de beschikbare middelen van de natie veranderde fundamenteel in de periode 1974-82. Daar waar tot in 1976 de beschikbare middelen de bestedingen overtreffen, slaat deze situatie om

vanaf 1977 en moet van dan af een beroep worden gedaan op bijkomende buitenlandse middelen, waardoor de handelsbalans deficitair wordt. De lopende overheidsrekening ondergaat de invloed van de groeiende werkloosheid en wordt reeds deficitair vanaf 1975 (zie tabel 9). De bedrijven ondergaan eveneens de gevolgen van de economische recessie en vanaf 1976 vertragen de investeringen. Deze laatste zijn zelfs onvoldoende om de totale kapitaalvoorraad van het land in stand te houden, die vanaf 1977 aan een absolute inkrimping toe is. De gezinnen ten slotte werden het best beschermd tegen de crisis tot in 1980; vanaf dan wordt ook hun inkomenspositie aangetast. In eerste instantie heeft dit nog geen effect op de private consumptie, maar worden vooral de particuliere woningbouw getroffen die op op drie jaar tijd met meer dan 40 % daalt.

Dit is de situatie zoals ze zich voordeed anno 1981, een jaar waarin het nationale inkomen in reële termen afnam. De nationale rekeningen van 1982 zijn ondertussen gepubliceerd en - hoewel voor een verdere reële achteruitgang van het BNP werd gevreesd - blijken de resultaten gunstiger dan verwacht en is zelfs een lichte positieve groei gerealiseerd.

De simulaties die het Planbureau vorig jaar verrichtte over de gevolgen van een eventueel beleid van arbeidsduurvermindering, moeten vooral binnen het toenmalige economische kader gesitueerd worden, dat ronduit pessimistisch was.

Blijken de vooruitzichten ondertussen verbeterd, vooral wat betreft de evolutie van de grote financiële onevenwichten van de Belgische economie, de vooruitzichten m.b.t. de evolutie van de werkgelegenheid blijven zorgwekkend. Zo voorziet het Planbureau in zijn jongste lenteprojectie (1983) een verdere daling van de binnenlandse werkgelegenheid tussen 1982 en 1987 van 200.000- eenheden en een overeenkomstige verdere aangroei van de 'officiële' werkloosheid met 300.000- eenheden. Deze resp. aangroeiën, vergeleken met de werkelijke niveaus voorgesteld in tabel 2 en 3, betekenen dat de voorziene afbraak van bestaande werkgelegenheid bij de bedrijven (voor de overheid wordt een gelijkblijvende werkgelegenheid vooropgesteld) in percent t.o.v. 1981 9.1 % zal belopen tegen 1987, terwijl de werkelijke werkloosheidsgraad t.o.v. de voltijdse werkgelegenheid binnen de bedrijven tot meer dan 50 % zal oplopen....

De vraagstelling rond een beleid van individuele arbeidsduurvermindering blijft m.a.w. zijn volledige actualiteit behouden.

Een simulatie van een dergelijk beleid kan evenwel niet zonder meer aan de endogene mechanismen van een econometrisch model overgelaten worden. De bekomen resultaten worden immers in de eerste plaats bepaald door de economische modaliteit waaronder een dergelijk beleid zal gevoerd worden.

Een inzicht in de mogelijke modaliteiten van een beleid van veralgemeende individuele arbeidsduurvermindering is m.a.w. een eerste vereiste om de resultaten van eventuele modelsimulaties naar waarde te schatten.

Een theoretisch kader wordt in de volgende paragrafe ontwikkeld.

5. De economische modaliteiten van een beleid van arbeidsduurvermindering

Ieder onderzoek naar de mogelijkheid om door een veralgemeende en versnelde arbeidsduurvermindering de huidige en toekomstige werkloosheid op te sloppen moet noodgedwongen een antwoord formuleren op de volgende vier vragen:

- 1) Wat gebeurt er met de individuele jaarlijkse arbeidskost?
- 2) Hoe evolueert de bedrijfstijd van de ondernemingen?
- 3) Hoe zal de arbeidsproductiviteit verlopen?
- 4) Verandert de personele inkomensverdeling?

Elk scenario van arbeidsherverdeling geeft -expliciet of impliciet- een antwoord op deze vragen. Eén voor één worden de mogelijke antwoorden ontleed.

1) Gaat de vermindering van de individuele jaarlijkse arbeidsduur gepaard met een **OVEREENKOMSTIGE VERMINDERING VAN DE JAARLIJKSE INDIVIDUELE ARBEIDSKOST**?

Dit is determinerend voor het verloop van de uurloonkost.

Drie mogelijkheden moeten onderzocht naargelang de arbeidskost t.o.v. de arbeidsduur evenredig, sneller dan wel trager daalt. (Noteer dat een absolute stijging van de loonkost niet wordt beschouwd, wat trouwens in het licht van de Belgische grote financieel onevenwichten een 'zelfmoord-scenario' zou zijn.)

In het eerste geval blijft de uurloonkost constant, in het tweede daalt hij en in het derde geval neemt hij toe.

Als bijkomende variant hierop kan een gelijkaardige redenering toegepast worden op het verloop van het individueel netto-jaarinkomen: dit kan constant blijven, evenredig dalen of meer dan proportioneel afnemen (Ook hier wordt een absolute toename van het netto jaarinkomen buiten beschouwing gelaten.) Ten overstaan van een versnelde arbeidsduurvermindering zijn bijgevolg volgende 9 combinaties mogelijk tussen het verloop van de bruto-uurloonkost en het verloop van het netto-jaarinkomen.

			Standpunt O N D E R N E M I N G E N		
			Bruto-uurloonkost		
			↑	=	↓
Standpunt W E R K N E M E R S	netto- jaar- inkomen	=	A	B	C
		↓	D	E	F
		↓↓	G	H	I

Hoewel bovenstaand schema slechts twee economische agenten herneemt, is er ongetwijfeld een derde agent evenzeer betrokken bij een beleid van individuele arbeidsduurvermindering, met name de overheid. Het verschil tussen bruto-uurloonkost en netto-jaarinkomen wordt immers bepaald door fiscale en parafiscale afhoudingen, die rechtstreekse inkomsten uitmaken voor de derde medespeler, de overheid.

Standpunt OVERHEID : totale bruto-loonkost - totaal netto-jaarinkomen

In scenario B ,bijvoorbeeld, worden zowel de bruto-uurloonkost als het netto-jaarinkomen constant gehouden. Een constante bruto-uurloonkost, gepaard gaande met een dalende individuele arbeidsduur, betekent per definitie een daling van de jaarlijkse arbeidskost voor de onderneming. Wanneer deze jaarlijkse arbeidskost afneemt terwijl het netto-jaarinkomen constant blijft, betekent dit automatisch dat de inkomsten van de overheid zullen afnemen. Deze medespeler zal dus rechtstreeks geïnteresseerd zijn in de modaliteit van de individuele arbeidsduurvermindering dat zal uitgekozen worden.

Elke andere variant moet mutatis mutandis op een gelijkaardige wijze geïnterpreteerd worden.

2. Gaat een individuele vermindering van de jaarlijkse arbeidduur gepaard met een OVEREENKOMSTIGE VERMINDERING VAN DE JAARLIJKSE BEDRIJFSTIJD van de ondernemingen?

De bedrijfstijd is gelijk aan het aantal uren dat de nationale kapitaalvoorraad per jaar produceert.

Een drieledig antwoord is mogelijk op deze vraagstelling:

a) de bedrijfstijd blijft constant: dit betekent dat de bedrijven overgaan tot compenserende aanwervingen; dit betekent ook dat de bedrijven een gelijk productieniveau handhaven ;

b) de bedrijfstijd daalt: dit betekent een minder dan compenserende aanwerving en een overeenkomstige daling van de productie;

c) de bedrijfstijd stijgt: dit betekent een meer dan compenserende aanwerving en een stijging van de productie (met tegelijkertijd de vraag of die meer-productie een afzetmarkt zal vinden). Het antwoord op deze vraag zal - bij gelijkblijvende andere factoren - het nationale productieniveau bepalen.

3. Gaat een individuele vermindering van de de jaarlijkse arbeidsduur gepaard met een ARBEIDSPRODUCTIVITEITS-STIJGING, resp. -DALING, of blijft de arbeidsproductiviteit CONSTANT?

Wanneer in het verleden in België steeds een stijgende arbeidsproductiviteit werd geobserveerd, is het niet meer zo evident dat, in geval van plotse en bruske arbeidsduurvermindering, dit historische fenomeen zich opnieuw zal voordoen. Het antwoord op deze vraag wordt vooral bepaald door het antwoord op de eerste vraag. Tot op heden ging in België elke arbeidsduurvermindering steeds gepaard met een constant maandinkomen. Indien nu echter geopteerd wordt voor een beleid van individuele arbeidsduurvermindering MET DALING van het inkomen, (zie vraag 1, scenario's D t.e.m. I), dan is er niets dat garandeert dat de productiviteit van de factor arbeid zou toenemen. Integendeel, een hypothese van demotivatie van de werknemers wordt zeer plausibel en moet in het gamma van scenario's worden opgenomen.

Indien de mogelijkheid van arbeidsproductiviteitsstijging onderzocht wordt, stelt zich onmiddellijk de vraag hoe deze productiviteitswinst zal worden aangewend.

De productiviteitswinst kan nl. op vier manieren verdeeld worden: ofwel wordt de netto-vergoeding van de productiefactor kapitaal verhoogd, ofwel wordt de netto-vergoeding van de productiefactor arbeid verhoogd (eventueel in de vorm van verhoogde tewerkstelling), ofwel worden de fiscale en/of parafiscale lasten verhoogd (ten voordele van de schatkist), ofwel worden de prijzen verlaagd.

Een combinatie van de vier verschillende verdelingswijzen is mogelijk. Het is ook mogelijk de verdeling aan de endogene mechanismen van een model over te laten : in dat geval zullen de traditionele verdelingsmechanismen spelen. Er is echter geen a priori zekerheid dat in geval van bruske arbeidsduurvermindering - wat zich in het verleden nooit heeft voorgedaan - de historisch geobserveerde effecten zich

zullen voordoen. Integendeel, nieuwe verdelingswijzen van de eventuele productiviteitswinst kunnen zich voordoen, en in dat geval zal steeds een keuze tussen de hogerbeschreven mogelijkheden noodzakelijk zijn.

4) Gaat een individuele vermindering van de jaarlijkse arbeidsuur gepaard met een CONSTATE INDIVIDUELE INKOMENSVERDELING?

Wanneer vraag 1 peilt naar het niveau van het netto jaarinkomen van de tewerkgestelden, dan wordt met deze vraag een antwoord gezocht naar het verloop van de onderlinge (inkomens-)verhoudingen van de verschillende inkomensgroepen in de samenleving. Het betreft hier zowel de verdeling van de inkomens tussen de resp. groepen als binnen elke groep afzonderlijk. Wanneer van de werknemers, bijvoorbeeld, een inkomensinspanning wordt gevraagd, impliceert de idee van constante personele inkomensverdeling dat van alle andere inkomestrekkingen (zelfstandigen, gepensioneerden, renteniers,..) een gelijkaardige inspanning wordt gevraagd.

Andere mogelijke antwoorden op deze vierde vraag zijn dat alleen van de werknemers een inkomensinspanning wordt gevraagd (wat de inkomensverdeling verbreedt), of dat de andere inkomestrekkingen een grotere inspanning moeten leveren, of een kleinere, enz...

De mogelijke varianten zijn onbeperkt. Het is echter zo dat geen enkele variëteit door een econometrische model kan uitgekozen worden: steeds zal een (expliciete of impliciete) keuze van de inkomensverdelingsvariëteit vereist zijn.

Als CONCLUSIE van hogervermeld vragenschema kan gesteld worden dat om het even welke simulatie van een beleid van individuele arbeidsduurvermindering steeds een antwoord - uitdrukkelijk, dan wel stilzwijgend - zal moeten formuleren op elk van de vier vragen. Het interessante van dit vragenschema is dat elk van de vragen kan beantwoord worden, los van de antwoorden op de andere vragen.

In de veronderstelling dat op elke vraag slechts een drieledig antwoord mogelijk is, levert bovenstaand schema al 81 verschillende combinaties op.

Figuur 2. Mogelijke combinaties van een beleid van individuele arbeidsduurvermindering.

		Bruto-uurloon-kost									
		↑			=			↓			
		PIV			PIV			PIV			
		↑	=	↓	↑	=	↓	↑	=	↓	
Bedrijfs- tijd	1/a	↑									
		=									
		↓									
	1/a	↑									
		=									
		↓									
	1/a	↑									
		=									
		↓									

Legende: ↑ stijgt
 = constant
 ↓ daalt

1/a : arbeidsproductiviteit

PIV : personele inkomensverdeling

Een beleid van individuele arbeidsduurvermindering is een voluntarisch beleid: of men het nu expliciet stelt of niet, steeds zal één van de hoger geschetste combinaties gekozen worden.

In dit economisch schema mogen twee SOCIALE BEPERKINGEN niet over het hoofd gezien worden.

Ten eerste wordt in dit theoretisch kader de hypothese van HOMOGENE ARBEID voor waar aangenomen. Stilzwijgend wordt verondersteld dat de ene werknemer perfect vervangbaar is door een andere of door een werkloze. Gegeven de scheve opleidingsstructuur van de werklozen in België t.o.v. de tewerkgestelden wordt hierdoor de sociale realiteit dus teveel geweld aangedaan : in de mate dat een werkloze niet even productief de vrij gekomen arbeidstijd van een werknemer kan opvullen, valt een absolute daling te vrezen van de nationale productie ; deze factor bepaalt dus mede het verloop van de individuele arbeidsproductiviteit.

De tweede sociale beperking die in dit schema niet over het hoofd mag worden gezien, is dat een uitbreiding van de tewerkstelling door een versnelde arbeidsduurvermindering met compenserende aanwerving, niet per sé tot een evenredige daling van de werkloosheid moet leiden. Het is niet ondenkbeeldig dat een verlaagde wekelijkse werdtijd een positieve aantrekkingskracht uitoefent op de POTENTIEEL AKTIEVE BEVOLKING. Dit effect werd tot nu toe steeds waargenomen (vooral m.b.t. de participatie van de vrouwen). Het betrof hier evenwel steeds een situatie waarin de werkweek werd verkort zonder inkomensverlies voor de werknemer. In de mate dat dit laatste niet meer kan worden aangeboden, is het onzeker of het historische effect zich opnieuw zal voordoen.

Een onderzoek naar de mogelijke gevolgen van de beleid van arbeidsduurvermindering in België zal ook deze sociale effecten moeten incalculeren en de verschillende mogelijkheden ervan nagaan.

Het Belgisch Planbureau heeft verschillende studies gewijd aan de mogelijkheden van individuele arbeidsduurvermindering . In de volgende paragrafe zullen deze studies kort besproken worden en gesitueerd in het hier ontwikkelde theoretische schema.

6. De Belgische ervaring van arbeidsduurvermindering door middel van model-simulaties.

In het Belgische Planbureau werden verschillende studies gemaakt over een eventueel beleid van arbeidsduurvermindering.

De eerste studie betreft het PALASTHY-voorstel, zo genoemd naar de Hongaarse professor (verbonden aan de UCL), die met zijn voorstel de werkloosheid in België in één slag wil oplossen door de invoering van een veralgemeend en continu twee-ploegensysteem van 6 uur per ploeg per dag, 5 dagen per week, gecombineerd met een schrapping van een gedeelte van de kapitaalvoorraad.

De tweede studie betreft een simulatie met het SERENA-model: hier werd een daling van de individuele arbeidsduur met 20 % onderzocht, gecombineerd met een daling van 20 % van ieders individueel inkomen.

De derde studie betreft een simulatie met het MARIBEL-model, waarin een versnelde jaarlijkse arbeidsduurvermindering van 3 % i.p.v. 1 % per jaar voor de periode 1983-86 werd onderzocht.

In de verschillende studies werden de antwoorden op het theoretische vragenschema als volgt geformuleerd:

	PALASTHY	SERENA	MARIBEL
1. a. individule jaarlijkse arbeidskost	evenredige daling	evenredige daling	minder dan evenredige daling
b. individueel netto-jaarinkomen	constant	"	"
2. bedrijfstijd	stijgt	constant	daalt
-evtl schrapping van deel kapitaalvoorraad	wel	niet	niet
3. arbeidsproductiviteit	stijging	constant	evenredig stijging
-evtl. verdeling van de productiviteitswinst	tewerkstelling	-	-lonen -winst -tewerkst
4. personele inkomensverdeling	constant	constant	verbreding

Met zijn voorstel wil professor PALASTHY de totale loonkost voor de bedrijven constant houden. Vermits deze loonkost verdeeld wordt over meer hoofden (alle werklozen worden nl. door het plan opgenomen in het twee-ploegensysteem) daalt de kost per hoofd. Het netto-jaarinkomen wordt eveneens constant gehouden en het verschil tussen de gedaalde bruto-loonkost per werknemer en het netto-jaarinkomen per werknemer zou door het overheidsbudget gedragen worden.

In de SERENA-simulatie dalen de loonkost per werknemer en het netto-jaarinkomen evenredig met de arbeidsduurvermindering ; de totale loonsom blijft evenwel constant voor de bedrijven. In de MARIBEL-simulatie daalt de individuele loonkost en het individuele netto-jaarinkomen minder dan proportioneel ; de totale loonsom daalt lichtjes in de mate dat de bedrijven niet tot compenserende aanwerving overgingen.

De bedrijfstijd stijgt bij PALASTHY, wordt constant gehouden in SERENA en daalt in MARIBEL. Alleen bij PALASTHY wordt een gedeelte van de kapitaalvoorraad geschrapt en wordt het overblijvende gedeelte intensiever gebruikt door de bedrijfstijd ervan gevoelig op te drijven. Hier stelt zich natuurlijk het probleem van de gestegen produktie en dito afzet.

Zowel in het PALASTHY-voorstel als in de MARIBEL-simulatie wordt een

verhoging van de arbeidsproductiviteit vooropgesteld. De produktiviteitswinst vloeit bij PALASTHY naar een uitgebreider tewerkstelling, in MARIBEL naar zowel een toegenomen tewerkstelling als naar een toegenomen vergoeding van de factor kapitaal en van de facto arbeid (hoger maandloon). In SERENA wordt de productiviteit constant gehouden. Noteer dat nergens een daling van de prijzen of toegenomen overheidsinkomsten worden gesimuleerd. Tevens wordt niet met de mogelijkheid van een daling van arbeidsproductiviteit rekening gehouden.

De personele inkomensverdeling wordt constant gehouden in het PALASTHY-voorstel en in de SERENA-simulatie. In de MARIBEL-oefening wordt uitsluitend een inkomensinspanning gevraagd van de werknemers in de endogene sector (dus niet van de werknemers in de overheidssector, en niet van de andere inkomensgroepen in de samenleving). In de SERENA-simulatie wordt een inkomensinspanning gevraagd van 20 % van alle inkomensstrekkers in de samenleving. De opbrengst hiervan gaat uitsluitend naar het overheidsdeficiet. In de MARIBEL-simulatie wordt de opbrengst verdeeld volgens endogene mechanismen van het model.

De discussie rond het PALASTHY-voorstel is nooit tot in een simulatie-fase geraakt omdat het zeer ingrijpende veranderingen in het Belgische economische leven voorstelde, die uiterst moeilijk te simuleren waren, zonder een voorafgaandelijk duidelijk én realistisch antwoord op het vierledige vragenschema. Zo stelde zich huizengroot het probleem van de afzet in geval van bedrijfstijdverlenging. Prof. Palasthy kon in de verschillende discussies hierover nooit een bevredigend antwoord geven. Tevens stelde zich het sociale probleem van onderlinge vervangbaarheid van werknemers door (minder geschoolde) werklozen, wanneer in een veralgemeend 2-ploegensysteem zou gewerkt worden. Het probleem van schrapping dat door prof. PALASTHY in één pennetrek werd doorgevoerd, stuitte op enorme praktische problemen en wanneer in het dagdagelijkse bedrijfsleven de rendabiliteitsindicatoren moesten worden aangeduid die in aanmerking zouden worden genomen. Ten slotte gaf het voorstel om de totale loonkost voor de ondernemingen constant te houden, gecombineerd met een gelijk, constant netto-jaarinkomen voor iedere tewerkgestelde (ook voor diegenen die uit de werkloosheid werden opgenomen in de veralgemeende 2-ploegen) enorm bijkomende aderlatingen voor het Belgische overheidsbudget, die gegeven de kolossale deficiets die de nationale schatkist reeds teisterden, al totaal onaanvaardbaar en zelfs catastrofaal van de hand moesten worden gewezen. Het voorstel is de discussie-fase nooit ontgroeid.

Wel zijn er goede elementen in geformuleerd die in verdere simulatieoefeningen nuttige bijkomende inlichtingen verschaffen.

Het specifieke van de SERENA-simulatie (die in het verlengde van de Palasthy-oefeningen moeten gesitueerd worden), is dat een herverdeling van arbeid met herverdeling van ALLE inkomens gesimuleerd wordt. Dit staat in tegenstelling tot het Palasthy-voorstel, dat uitsluitend een verhoging van de individuele inkomens vooropstelde tesamen met een

productie-verhoging van ongeveer 15 % van het BNP . Omdat dit laatste geval onmiddellijk op het afzet-probleem stuitte , wat in de simulaties tot onoplosbare problemen leidde (tenzij de volledige productieverhoging op exogene manier naar de export werd doorverrekend), rijpte de idee de omgekeerde situatie te testen, d.w.z. een daling van de individuele arbeidsduur met 20 % , gecombineerd met een overeenkomstige daling van het individuele jaarinkomen. Dergelijk simulatie stelde minder problemen voor het model omdat geen exogene aanpassingen nodig waren ; integendeel , eens de startwaarden gegeven konden de endogene mechanismen van het model vrijelijk de gevolgen van dergelijk beleid nagaan. De simulatie-periode liep van 1981 tot 1985.

De startwaarden, determinerend voor de onderlinge startniveaus, werden mechanisch berekend .

Een daling van 20 % van de individuele arbeidsduur geeft aanleiding tot 25 % (=100/80) meer individuele tewerkstelling bij de bedrijven, waardoor 600.000 nieuwe arbeidsplaatsen gecreeerd werden . De werkgelegenheid bij de overheid evenals het aantal zelfstandigen werd constant verondersteld. Vermits het arbeidsvolume (= het totaal aantal gepresteerde arbeidsuren) bij de bedrijven constant wordt gehouden evenals de loonkost per uur, blijft de totale loonsom voor de bedrijven onveranderd. De idee van constante inkomensverdeling impliceert dat wanneer het individueel inkomen van de werknemers in de bedrijven met 20 % daalt , dat het individueel inkomen van alle andere inkomenstrekkingen in de samenleving eveneens met hetzelfde percentage daalt. Een dergelijk beleid wordt van bovenaf opgelegd door de overheid ; deze zal de afhoudingen op de inkomens van de andere inkomenstrekkingen moeten uitvoeren en tegelijkertijd over de aanwending van deze verworven opbrengsten moeten beslissen. De afhoudingen op de andere inkomenscategorien hebben betrekking op de loonsom betaald aan het overheidspersoneel, op de transfertinkomens , op de inkomens van zelfstandigen en op de inkomens uit eigendom. Tesamen met de weggevalen werkloosheidsuitkeringen (door herverdeling van arbeid zijn 600.000 werklozen aan het werk gezet) zouden hogergenoemde afhoudingen in 1981 520- mrd BF (14 % van het BNP) vrijgemaakt hebben . In de simulatie werd verondersteld dat deze middelen door de overheid aangewend werden ter bestrijding van het overheidsdeficiet. Andere hypothesen kunnen getest worden : bv een verlichting van de arbeidskosten voor de ondernemingen of , bijkomende subsidies voor bedrijfsinvesteringen, of een kleinere daling van het persloonlijke beschikbare inkomen, enz... De mogelijke combinanties zijn onbeperkt , maar een duidelijke en voorafgaande keuze zal steeds een vereiste zijn.

Tabel 10. Effecten van een herverdeling van de arbeid in België
 ----- gecombineerd met een herverdeling van de inkomsten
 voor de periode 1981-85 volgens het SERENA-model:

	Referentie		Simulatie	
	1981-85	1985	Afwijkingen t.o.v Ref 1981-85	1985
Reele groeivoeten:				
BNP	1.45		-1.91	
Private Consumptie	2.35		-4.50	
Saldi in % BNP:				
Lopende overheidsrekening		-17.9		+17.4
Handelsbalans		- 5.3		+ 4.4
Spaarquote gezinnen		17.9		- 4.6
Werkloosheid (x1000)		+ 200	- 600	+ 140

De resultaten van de simulatie moeten met de nodige omzichtigheid geïnterpreteerd worden. De gekozen manier van aanwending van de vrijgekomen middelen ten voordele van het overheidsdeficiet heeft een duidelijk deflatoir karakter zoals blijkt uit de negatieve reële BNP-groei. Vooral de daling van de private consumptie is hiervoor verantwoordelijk. Dit is een logisch gevolg van de daling van het beschikbaar inkomen van de gezinnen. De afname van de spaarquote heeft er evenwel nog voor gezorgd dat de daling van de consumptie niet nog meer uitgesproken was. Deze daling was vooral merkbaar de eerste jaren om zich nadien te herpakken en tegen 1985 terug een positieve groeivoet te bereiken. Het overheidsdeficiet wordt weggewerkt, maar t.g.v. de interne wisselwerkingen in het model wordt de impact op het tekort beperkt tot 2/3 van de initiële transfert van de vrijgekomen middelen. De handelsbalans herstelt eveneens gevoelig; dit is vooral te wijten aan de afgenomen import, die voor een belangrijk deel bepaald wordt door de afgenomen particuliere consumptie. De export kende geen positieve impuls; integendeel een daling van het aandeel op de buitenlandse markten werd geconstateerd. De ruilvoet verslechterde nl. t.g.v. toegenomen binnenlandse inflatie. De bruuske vraagdaling leidde tot een versnelde afbraak van de productiecapaciteit. Een verhoogde bezettingsgraad compenseert deze bijkomende afbraak, maar leidt tegelijkertijd tot inflatoire spanningen, die niet aan het buitenland kon worden doorgerekend. De buitenlandse vraag heeft bijgevolg zelfs niet voor een gedeelte de daling van de binnenlandse vraag opgevangen wat de extra toename van de werkloosheid van 140.000-eenheden verklaart.

Deze modaliteit gaf niet de gewenste voldoening : andere modaliteiten zoals aanwending van de vrijgekomen middelen voor een vermindering van de arbeidskosten (cfr de Maribel-operatie) en/of een gedeeltelijke ondersteuning van het beschikbaar inkomen, enz... zullen een veel minder deflatoir karakter hebben ...

De werkzaamheden met het model werden tijdelijk opgeschort om het model aan te passen en de databanken te actualiseren. De vooropgezette simulaties zullen pas einde van dit jaar klaar komen en resultaten konden niet getoond worden op deze workshop, waarvoor ik trouwens de uitnodiging zeer laat ontving.

Terwijl de Palasthy-voorstellen werden uitgetest op het SERENA-model, werd op het MARIBEL-model een traditioneel beleid van versnelde jaarlijkse arbeidsduurvermindering uitgetest.

Het Maribel-model is een macro-economisch middellangtermijn model, zonder een regionale en zonder een gedetailleerde sectorale dimensie. De enige sectoren die het model onderscheidt, zijn de sectoren die overeenstemmen met de macro-economische agenten, zijnde de overheid, de bedrijven en de gezinnen.

De sector gezinnen wordt apart geconstrueerd omwille van zijn specifieke gedragingen , zowel m.b.t. zijn investeringen (=woningbouw), als m.b.t. zijn toegevoegde waarde (=inkomsten van het huispersoneel).

De sector bedrijven, is de endogene sector van het model die gekenmerkt wordt door een productiefunctie met twee productiefactoren, arbeid en kapitaal: het betreft een functie die de productiviteit verbindt aan de evolutie van de kapitaalintensiteit en een autonome technologische progressiefactor. De arbeid wordt uitgedrukt in aantal arbeidsuren, d.w.z. aantal werknemers in de bedrijven vermenigvuldigd met het aantal uren per man per jaar. Een theoretische productiecapaciteit wordt bepaald vnl door de aanwezige kapitaalstock ; deze wordt vergeleken met de effectieve productie die door de vraag bepaald wordt, om daaruit vervolgens de bezettingsgraad af te leiden. Deze bezettingsgraad is een zeer voorname conjunctuurindicator en speelt een doorslaggevende rol in de prijsbepaling, naast de kostenevolutie van de resp. productiefactoren . De kostprijs van de factor kapitaal hangt in eerste instantie af van de prijs van de investeringsgoederen , van de de interestvoeten en van de overheidssubsidies. De kostprijs van de factor arbeid wordt bepaald door de evolutie van de kleinhandelsprijzen (tot voor kort bestond er een perfecte binding tussen de nominale lonen en de kleinhandelsprijzen ; in 1982 is echter de automatische loonindexering opgeschort en een mogelijke terugkeer naar het vroegere systeem wordt zelfs steeds meer in vraag gesteld). De loononderhandelingen concentreerden zich dus uitsluitend op reële loonsverhogingen, die determinerend zijn voor het

werkelijke verloop van de arbeidskost. In het Maribel-model wordt de reële loonvoet bepaald door de evolutie van de arbeidsproductiviteit met een correctie voor de situatie op de arbeidsmarkt (Phillips-effect).

Het is de endogene sector die in het model Maribel verantwoordelijk is voor voor de endogene nationale werkgelegenheid. De werkgelegenheid in de sector overheid wordt nl. beschouwd als een beleidsvariabele terwijl de werkgelegenheid in de sector gezinnen van relatief onbelangrijke omvang is en op een exogene manier bepaald wordt.

Tabel 11. Effecten van een herverdeling van de arbeid in België
----- voor de periode 1982-86 volgens het MARIBEL-model:

	Referentie		Simulatie	
	1982-86	1986	Afwijkingen t.o.v Ref	
			1982-86	1986
Reele groeivoeten:				
BNP	1.6		- .1	
Private Consumptie	.02		- .16	
Prijzen Pr.Consumptie	6.9		+ .2	
Saldi in % BNP:				
Netto-financieringstekort		- 12.		+ .7
Handelsbalans		- 4.3		+ .6
Werkloosheid (x1000)		+ 160		- 90

De versnelde arbeidsduurvermindering met een extra 2 % per jaar heeft een kleine negatieve impact op de BNP-groei, vooral t.g.v. een gedaalde private consumptie. Dit laatste is te verklaren door het feit dat de daling van het beschikbare inkomen van de gezinnen t.g.v. een daling van het jaarlijks inkomen van de werknemers in de bedrijven niet voldoende wordt opgevangen door een toename van de werkgelegenheid. Hoewel bijgevolg de totale loonsom van de bedrijven daalt, wordt het dalend effect hiervan op de fiscale en parafiscale ontvangsten ruimschoots goedge maakt door de minderuitgaven t.g.v. de daling van de werkloosheid. Vermits de individuele arbeidsduurvermindering niet gepaard gaat met een gelijktijdige verlenging van de bedrijfstijd, integendeel, de bedrijfstijd daalt, moet productiecapaciteit worden afgebroken. Dit, gepaard gaande met een quasi-stagnatie van de binnenlandse vraag, leidt tot bijkomende inflatoire impulsen. Deze stijging van het binnenlandse prijzenpeil heeft een eigenaardig positief effect op de ruilvoet, zodat de handelsbalans lichtjes verbetert (eveneens t.g.v. een verzwakte

import wegens de dalende private consumptie).

De inflatoire impuls heeft dus een omgekeerd effect vergeleken met de SERENA-simulatie. In deze laatste wordt uitgegaan van de veronderstelling dat de Belgisch goederen 'price-taking' zijn op de internationale markten.

Ongeacht dit technisch probleem kan uit de ervaringen van de uitgevoerde simulaties aan de hand van deze twee Belgische modellen besloten worden dat beide hun gebreken hebben voor het simuleren van hun beleid van arbeidsduurvermindering.

Het SERENA-model met zijn 2000 variabelen en 800 vergelijkingen is te zwaar, te moeilijk hanteerbaar om alle mogelijke effecten onder controle te kunnen houden.

In het MARIBEL-model wordt dan weer de werkgelegenheid in de bedrijven als één aggregaat behandeld; de sectoriele verscheidenheid gaat hierbij verloren.

Ten einde eveneens gedesaggregeerde tewerkstellingsvooruitzichten te kunnen realiseren is in het Planbureau een sectorieel model (SEM : sectorial employment model) geconstrueerd, dat, vertrekkende van de nationale resultaten van het Maribel-model, de sectoriele ventilatie van het binnenlandse werkgelgenheid simuleert. De resultaten met eventuele alternatieven worden in de volgende paragrafe weergegeven.

7. Sectoriele werkgelegenheidsvooruitzichten 1982-90 voor België .

Omwille van de hoger aangehaalde redenen dat de werkgelegenheid in de Belgische modellen als een te groot aggregaat behandeld wordt en met de bedoeling gedetailleerde vooruitzichten te bekomen is een sterk uitgesponnen sectorieel model gebouwd dat, op basis van de vooruitzichten m.b.t. de evolutie van de sectoriele arbeidsinput, de tewerkstellingsvooruitzichten berekent.

De werkgelegenheid die berekend wordt, is deze van de zelfstandigen en van de werknemers in de bedrijven, volgens de officiële gegevens, waarvan de totalen in absolute en relatieve cijfers zijn verstrekt in tabel 1.

De werkgelegenheid bij de overheid en de gezinnen wordt buiten beschouwing gelaten, de eerste omdat deze als een beleidsvariabele beschouwd wordt, de tweede omdat deze niet als afhankelijk van het verloop van de arbeidsproductiviteit kan beschouwd worden. In het totaal blijven 17 bedrijfssectoren over, die in de periode 1953-81 volgende groeivoeten voor hun werkgelegenheid realiseerden:

Tabel 13. De groeivoeten van de sectorale werkgelegenheid in België (zelfstandigen en werknemers in de bedrijven).

	1953-64	1964-74	1974-81	1953-81
1. LANDBOUW	-3.927	-5.513	-3.52	-4.645
2. STEENKOOL	-5.852	-9.844	-4.526	-6.919
3. EXTRACTIEVEN	-3.366	-2.554	-4.108	-3.075
4. VOEDING	0.092	-1.44	-2.257	-1.014
5. TEXTIEL	-1.337	-3.579	-6.721	-3.231
6. KLEDING	-1.08	-1.544	-8.359	-2.726
7. HOUT	-0.51	-0.228	-4.391	-1.07
8. PAPIER	1.809	0.311	-3.506	0.228
9. CHEMIE	2.099	0.871	-0.752	1.015
10. GLAS	1.533	-1.968	-6.06	-1.28
11. STAAL	0.97	-0.206	-5.611	-0.893
12. METAAL	2.4	1.225	-2.696	0.958
13. DIVERSE	4.487	1.399	-2.409	1.806
14. BOUW	1.83	0.398	-1.654	0.4
15. ENERGIE	0.149	1.122	0.136	0.532
16. HANDEL	0.928	2.322	1.868	1.688
17. TRANSPORT	-0.094	1.109	0.382	0.48

In de primaire sectoren landbouw en steenkool is gedurende de beschouwde

periode steeds werkgelegenheid afgebroken geworden. Van de industriële sectoren (3 t.e.m. 13) zijn de eerste 5 sectoren eveneens continu in regressie , terwijl de andere reeds in de 'gouden' periode van de jaren '60 - begin'70 dalende groeivoeten kennen . De volledige Belgische industrie kan zonder meer als een regresserende sector bestempeld worden - vanuit het standpunt van de werkgelegenheid.

De enige sector die nog een positieve groeivoet realiseert in de periode na 1974, is de subsector 'handel en diensten' die met 35 % van de binnenlandse werkgelegenheid in 1981 de belangrijkste sector wordt in België (tegenover 28 % voor de totale industrie).

De evolutie van deze werkgelegenheid wordt als een resultante gezien van de evolutie van de toegevoegde waarde, de jaarlijkse individuele arbeidsduur en de arbeidsproductiviteit .

De arbeidsproductiviteit (of beter , zijn inverse, de arbeidsinput) is een technische coëfficiënt die bepaald wordt door de verhouding van de ingezette productiefactoren , arbeid en kapitaal , plus een autonome component die staat voor de technologische vooruitgang.

Tabel 13. De evolutie van de sectorieel arbeidsproductiviteit per uur in België : gemiddelde jaarlijkse groeivoeten .

	1953-64	1964-74	1974-81	1953-81
1.LANDBOUW	5.517	7.59	4.978	7.016
2.STEENKOOL	3.414	2.5	-2.932	1.607
3.EXTRACTIEVEN	9.222	9.01	3.339	8.353
4.VOEDING	2.187	6.85	4.901	4.571
5.TEXTIEL	5.74	5.85	8.68	7.117
6.KLEDING	8.052	4.56	4.286	5.626
7.HOUT	8.492	8.4	7.517	8.539
8.PAPIER	2.843	4.12	4.23	3.842
9.CHEMIE	5.83	9.85	4.446	8.074
10.GLAS	3.25	6.3	6.185	5.799
11.STAAL	3.251	5.96	6.865	6.441
12.METAAL	5.627	7.39	4.077	6.076
13.DIVERSE	-0.594	10.27	3.902	5.175
14.BOUW	1.804	3.32	1.736	2.924
15.ENERGIE	6.421	10.86	6.332	8.092
16.HANDEL	3.146	4.32	0.673	3.14
17.TRANSPORT	5.43	3.41	2.573	4.351

De arbeidsproductiviteit in België vertraagt in de periode na 1974 in bijna alle sectoren, behalve in de sectoren papier, textiel en staal waar een hogere gemiddelde groei wordt gerealiseerd.

De jaarlijkse groeivoeten van de arbeidsproductiviteit wordt gezien als een resultante van twee componenten, enerzijds een korte termijncomponent die overeenstemt met de conjunctuurschommelingen, anderzijds een lange termijncomponent die overeenstemt met de tendens naar grotere kapitaalintensiteit, die tegelijkertijd de technologische vooruitgang incorporeert.

De geschatte vergelijking heeft volgende vorm :

$$\Delta \ln Q_{AHC} = a + (1-d) \times (b \times \Delta \ln Q_{SHC} + c \times (\Delta \ln Q_A - \Delta \ln Q_A_{t-1})) + d \times \Delta \ln Q_{AHC}_{t-1}$$

met:

$$Q_{AHC} = \frac{Q_A}{E \times HC}$$

Q_A : toegevoegde waarde (vaste pr) van de sector
 E : aantal personen tewerkgesteld in de sector
 HC : individuele jaarlijkse arbeidsduur
 Q_{AHC} : arbeidsproductiviteit per uur

$$Q_{SHC} = \frac{Q_S}{E \times HC}$$

Q_S : kapitaalstock in vaste prijzen
 Q_{SHC} : kapitaalintensiteit per arbeidsuur

De korte-termijn component wordt voorgesteld door de schommelingen in de jaarlijkse groeivoeten van de sectorale toegevoegde waarde. De lange-termijn component wordt voorgesteld door de constante (coëfficiënt a) en de de kapitaalintensiteit per arbeidsuur (coëfficiënt b), met een correctie voor het lag-effect (coëfficiënt d).

De werkgelegenheid wordt vervolgens afgeleid uit de definitie van de arbeidsproductiviteit per uur. De sectorale werkgelegenheid wordt POSITIEF bepaald door de sectorale productie en de jaarlijkse arbeidsduurvermindering, en NEGATIEF door de evolutie van de arbeidsinput (de inverse van de arbeidsproductiviteit).

Uit tabel 14 blijkt dat de arbeidsproductiviteit steeds is blijven toenemen in de na-oorlogse periode. In zover deze stijgende arbeidsproductiviteit per uur niet kan omgezet worden in stijgende productie én verkoop - de huidige economische Belgische context wordt juist gekenmerkt door grote afzetmoeilijkheden - en/of in zover de productiviteitsstijging niet kon worden omgezet in individuele arbeidsduurvermindering, zal de toekomstige werkgelegenheid in België

afnemen.

Een sectorieel verloop van de toegevoegde waarde in de 17 bedrijfssectoren wordt door geen enkel model van het Belgisch Planbureau gesimuleerd. Op indirecte manier, nl via elasticiteitscoëfficiënten van de toegevoegde waarde in iedere sector t.o.v. het BNP is bijgevolg de toekomstige evolutie afgeleid.

De jaarlijkse individuele arbeidsduurvermindering is een exogeen gegeven dat door de onderhandelingen tussen werkgevers en werknemers wordt bepaald. Het sectorale verloop wordt indentiek verondersteld aan het nationale verloop. Eenzelfde redenering wordt gehouden m.b.t. de effectieve arbeidsduur, die in het MARIBEL-model endogeen wordt bepaald voor de endogene sector.

Het verloop van de sectorieel kapitaalintensiteit wordt bepaald in functie van zijn gemiddeld verloop in het verleden. Het is duidelijk dat hoe groter de veronderstelde groei van het geïnvesteerde kapitaal per uur hoe groter de groei van de arbeidsproduktiviteit en bijgevolg hoe minder arbeid nodig in de produktie.

De laatste projectie van MARIBEL voorziet tussen 1982 en 1987 volgend geaggregeerd verloop van de hogergenoemde macro-economische variabelen: Jaarlijks verloop volgens de laatste lenteprojectie (L1983) aan de hand van het
MARIBEL-model:

	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1982-87
BNP-groei	-.56	-.84	2.11	3.36	1.96	1.69	1.7
Arbeidsduur							
-conventionele	.0	-1.0	-.5	.0	-.5	-.5	-.5
-effectieve	-.95	-4.05	-1.26	-.24	-1.97	-2.07	-1.9

De effectieve arbeidsduur per persoon daalt veel sneller dan de conventionele. Daar waar de conventionele arbeidsduurvermindering een exogeen gegeven is, wordt de effectieve arbeidsduur berekend door het model rekening houdend met conjuncturele schommelingen. In het onderstaand model wordt de invloed gegeven van de effectieve versus de conventionele arbeidsduur op het verloop van de werkgelegenheid in de bedrijven.

Tabel 14. De werkgelegenheidsvooruitzichten 1982-90:
gemiddelde jaarlijkse groeivoeten volgens 3 groei-scenario's.

	REFERTE	NORMALE GROEI	ZEER HOGE GROEI
1. LANDBOUW	-5.824	-5.198	-4.194
2. STEENKOOL	-9.307	-8.596	-7.458
3. EXTRACTIEVEN	-6.074	-4.596	-2.208
4. VOEDING	-2.038	-2.011	-1.979
5. TEXTIEL	-7.031	-5.691	-3.5
6. KLEDING	-6.063	-5.092	-3.531
7. HOUT	-4.441	-3.741	-2.621
8. PAPIER	-1.411	-0.995	-0.342
9. CHEMIE	-0.344	0.476	1.836
10. GLAS	-6.853	-5.29	-2.742
11. STAAL	-6.061	-4.721	-2.515
12. METAAL	-2.243	-1.402	-0.06
13. DIVERSE	-2.936	-2.092	-0.715
14. BOUW	-4.476	-3.813	-2.755
15. ENERGIE	-2.951	-1.978	-0.426
16. HANDEL	-0.244	0.424	1.482
17. TRANSPORT	-0.319	0.556	1.961

Een sectoriele voorspelling van de werkgelegenheid wordt mogelijk aan de hand van verschillende groei-scenario's. In de eerste kolom worden de sectorale gemiddelde groeivoeten berekend op basis van de laatste vooruitzichten van het Maribel-model: een gemiddelde groei van 1.3 % gedurende de jaren 1982-87, met vervolgens het gemiddelde van de periode 1985-87 (2%) voor de jaren 1987-90. In het 'normale' groei-scenario wordt vanaf 1984 een jaarlijkse gemiddelde groei van 3 % verondersteld, tegenover 5 % in het 'hoge' groei-scenario.

Alleen deze laatste uitermate hoge jaarlijkse BNP- groei leidt tot een positieve groeivoeten van de totale tewerkstelling vanaf 1986, zoals blijkt uit tabel 16. Zelfs met deze 5 % BNP-groei duurt het tot in 1989 vooraleer het absolute werkgelegenheidsniveau van 1981 terug bereikt wordt.

Uit de sectoriele ontbinding van het verloop van de werkgelegenheid blijkt dat in de 3 scenario's de werkgelegenheid in alle industriële sectoren terugloopt, behalve in de chemische sector. De enige sectoren die tewerkstelling creëren zijn de tertiaire sectoren handel en transport. Vooral de sector handel is belangrijk omdat deze sector in 1981 reeds 33 % van de totale werkgelegenheid herbergt. In de mate dat door veralgemeende invoering van de bureuamatica de arbeidsproductiviteit in deze sector gevoelig verhoogt, zal de behoefte

aan bijkomende arbeidskrachten gevoelig lager liggen en zijn de hier gepresenteerde resultaten te optimistisch...

Tabel 15. De jaarlijkse groeivoeten van de totale werkgelegenheid volgens 3 groei-scenario's.

	REFERTE	NORMALE GROEI	ZEER HOGE GROEI
1984	-2.34	-2.33	-1.86
1985	-2.91	-1.94	-0.64
1986	-1.37	-0.05	1.56
1987	-1.32	-0.13	1.85
1988	-1.61	-0.27	1.49
1989	-1.26	-0.19	1.59
1990	-1.12	-0.14	1.65

Noteer wel dat in deze simulaties de werkgelegenheid bij de overheid constant wordt gehouden op zijn niveau van 1981. Hoge groei zal de fiscale en parafiscale opbrengsten doen toenemen, zodat budgettaire ruimte gecreeerd wordt voor bijkomende aanwerving. Hiermee kan ook voor een gedeelte de werkloosheid opgevangen worden.

Een belangrijke randvoorwaarde van hoge groei in België, gekenmerkt door een kleine open economie, is dat elke procent BNP-groei een toename van de invoer van grondstoffen en producten vergt van .4 %, wat om de handelsbalans in evenwicht te houden een minstens evengrote toename vergt van de afzet van Belgische producten in het buitenland. Dit laatste impliceert een internationale context die duidelijker expansiever gericht is, dan deze van de laatste jaren.

In de mate dat de voorwaarden voor versnelde groei in België voor de jaren '80 zich niet zullen realiseren, moeten oplossingen voor het werkloosheidsvraagstuk in andere richtingen gezocht worden, zoals bv. een arbeidsduurvermindering.

Dit eenvoudig sectorieel tewerkstellingsmodel is te mechanisch om de gevolgen van een dergelijk beleid te simuleren. Een geïntegreerd model is hiervoor een noodzaak: de resultaten van de simulaties zullen echter zoals betoogd in voorgaande paragrafe niet in de eerste plaats bepaald worden door het econometrisch model waarmee gesimuleerd wordt, maar wel door de keuze van economische modaliteit die-impliciet of expliciet-gemaakt wordt om dergelijk beleid te simuleren...

